

Lietuvos viešųjų bibliotekų veikla COVID-19 pandemijos ir migrantų krizės akivaizdoje: siekis užtikrinti žmogaus teises

Rasa Januševičienė

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Informacijos ir komunikacijos mokslų departamentas
Department of Information and Communication Sciences
at the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania
rasa.januseviciene@lnb.lt

Santrauka. Remiantis dalyko literatūros analize ir empirinio tyrimo rezultatais straipsnyje siekiama apibendrinti Lietuvos viešųjų bibliotekų veiklą užtikrinant žmogaus teisių įgyvendinimą COVID-19 pandemijos ir migrantų krizės sąlygomis bei pateikti viešosioms bibliotekoms rekomendacijas, kaip prisidėti prie nūdienos krizių sukeltų problemų sprendimų šalyje. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad Lietuvos viešųjų bibliotekų veiklos COVID-19 pandemijos kontekste ir migrantų krizės akivaizdoje labiausiai orientuotos užtikrinti šių sričių žmogaus teises: prieigą prie patikimų žinių ir informacijos; mokymą(si) ir švietimą; bibliotekos vartotojų lygias galimybes; dalyvavimą bendruomenės kultūriname gyvenime; sveikos gyvensenos puoselėjimą. Prisidedant prie nūdienos krizių sukeltų problemų sprendimų šalyje, viešosioms bibliotekoms rekomenduojama skirti ypatingą dėmesį medijų ir informacinio raštingumo veikloms ir programoms; sparčiau gerinti fizinę ir informacinę viešųjų bibliotekų infrastruktūrą, skirtą negalia turintiems žmonėms; remiantis pasaulio viešųjų bibliotekų patirtimi, plėsti (tiek į gylį, tiek į plotį) viešųjų bibliotekų dalyvavimą migrantų socialinės integracijos programose; rengti bendruomenės ir potencialių vartotojų poreikių tyrimus.

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos viešosios bibliotekos, COVID-19 pandemija, migrantų krizė, žmogaus teisės, imigrantų integracija.

Activities of Lithuanian Public Libraries in the Face of the COVID-19 Pandemic and Migrant Crisis: the Endeavour to Ensure Human Rights

Abstract. By drawing on subject literature analysis and the results from empirical research, the article purports to generalize activities of Lithuania's public libraries in ensuring the reinforcement of human rights during the COVID-19 pandemic and migrant crisis as well as to present recommendations for public libraries how to contribute to solving issues caused by today's crises in Lithuania. The research results showed that activities of Lithuanian public libraries in the context of the COVID-19 pandemic and migrant crisis are mostly oriented at safeguarding the following areas of human rights: provision of access to trustful knowledge and information, training / learning and education, ensuring equal possibilities for all library users, participation in the cultural life of the community, and fostering healthy lifestyle. In their contribution to solving issues caused by today's crises in Lithuania, public libraries are recommended to focus primarily on activities and programmes related to media and information literacy; to more rapidly improve their physical and informational infrastructure intended for people with disabilities; by building on the experience of the world's libraries, to both reinforce and expand their participation in programmes for social integration of migrants; and to do studies on potential demands of users.

Keywords: Lithuanian public libraries, COVID-19 pandemic, migrant crisis, human rights, integration of immigrants.

Received: 10/9/2021. **Accepted:** 2/10/2021

Copyright © 2021 Rasa Januševičienė. Published by Martynas Mažvydas National Library of Lithuania

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Lietuvos bibliotekos 2020–2021 m. veikia kelių šalies patiriamų krizių sąlygomis: pandemijos, visuomenėje kylančių neramumų ir didesnės, nei Lietuvos Respublika kada nors buvo susidūrusi, imigracijos akivaizdoje.

Užklupus COVID-19 pandemijai, 2020 m. daugumos pasaulio šalių bibliotekos, kaip ir kitos viešasis paslaugas teikiančios įstaigos, fiziniams lankytojams buvo uždarytos. Neturint veiklos pandemijos sąlygomis patirties, Tarptautinė bibliotekų asociacijų ir institucijų federacija (toliau – IFLA), Amerikos bibliotekų asociacija (toliau – ALA), Europos bibliotekų, informacijos ir dokumentacijos asociacijų biuras (toliau – EBLIDA), kitos tarptautinės ir nacionalinės bibliotekų asociacijos, nacionalinės ir didžiosios šalių bibliotekos ėmėsi iniciatyvos operatyviai rinkti, kaupti ir skleisti informaciją apie priimtus įvairiose šalyse sprendimus dėl bibliotekų veiklos, siekdamos užtikrinti maksimalią vartotojų, darbuotojų, informacijos išteklių apsaugą ir galimybes teikti ir gauti bibliotekų ir informacijos paslaugas, esant nepaprastajai padėčiai¹. Organizuoti tyrimai, skelbtos jų išvados ir bibliotekų veiklos rekomendacijos, IFLA² ir ALA³ savo tinklalapiuose sukūrė pandemijos temai skirtus skyrius. Į naujų, aktualių žinių apie informacijos procesų ir informacijos paslaugų kūrimą, kaupimą ir sklaidą pandemijos laikotarpiu aktyviai įsitraukė nacionalinės ir didžiosios šalių bibliotekos. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, remdamasi operatyviai atliekamų tyrimų išvadomis, vietine ir tarptautine patirtimi, rengė bibliotekų sektoriaus veiklos karantino ir švelninamo karantino sąlygomis rekomendacijas. Tad galima teigti, kad Lietuvos (kaip ir daugelio kitų pasaulio šalių) bibliotekos savo veikla COVID-19 pandemijos akivaizdoje prisideda prie žmogaus teisių įgyvendinimo. Aktualiausias bibliotekų veikloje yra šių sričių žmogaus teisės:

- teisė gauti informaciją;
- prieiga prie žinių ir informacijos;
- teisė į informaciją iš patikimų šaltinių (t. y. į oficialiąją, valstybės institucijų ir įstaigų parengtą informaciją);
- teisė į mokymą(si) ir švietimą;
- lygių galimybių visiems visuomenės ir bibliotekų aptarnaujamos bendruomenės nariams sudarymas, nediskriminavimas;
- teisė dalyvauti bendruomenės kultūriniame gyvenime;
- teisė į sveikatą.

Kita vertus, viešųjų bibliotekų galia mokyti visuomenę ir siekti bendruomeniškumo, pagarbos, supratimo yra aktuali ne tik krizių (pandemijų), bet ir esamos ar potencialios migrantų krizės fone. JAV, Vakarų ir Šiaurės Europos valstybių viešosios bibliotekos turi didelį įdirbį kuriant paslaugas imigrantams iš Azijos ir Afrikos šalių⁴. Lietuvos viešosios bibliotekos pastaraisiais dešimtmečiais taip pat kaupė patirtį daugiakultūrės bibliotekos prielaidoms sukurti⁵, tačiau situacija, su kuria susidūrė Lietuvos Respublika

¹ Žr., pavyzdžiui: EBLIDA & COVID-19: A European Library Agenda for the Post-Covid 19 Age Work in Progress. Prieiga per internetą: <http://www.eblida.org/publications/eblida-and-covid-19.html>. Žiūrėta 2021-08-27.

² COVID-19 and the Global Library Field: Statement by the IFLA President and Secretary General, 23 March 2020. Prieiga per internetą: <https://www.ifla.org/covid-19-and-libraries>. Žiūrėta 2021-08-23.

³ ALA (American Library Association): COVID-19 Recovery: Making Connections during Crisis and Plothing the Path to Reopening. Prieiga per internetą: <https://www.ala.org/tools/covid-19-recovery>. Žiūrėta 2021-08-23.

⁴ Žr. *Library Services for Immigrants: A Report of Current Practices*. U.S. Citizenship and Immigration Services: Institute of Museum and Library Services. Prieiga per internetą: <https://www.uscis.gov/sites/default/files/document/guides/G-1112.pdf>. Žiūrėta 2021-08-23; *Libraries as a Gateways to the Integration of Immigrants in the EU* / Editors L. Špačkova, J. Štefkova. Multicultural Center Prague, 2006. Prieiga per internetą: https://mkc.cz/doc/Libraries_as_Gateways.pdf. Žiūrėta 2021-08-23.

⁵ Žr. *Daugiakultūrio dialogo biblioteka: darbo su migrantais gairės* / sudarytojos E. Dikavičienė, B. Dženkaitienė, D. Ivanovienė, E. Puskunigytė, A. Vaškevičienė, R. Zenevskienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2018. Prieiga per internetą: http://eia.libis.lt/show.php?item=daugiakulturinio_dia. Žiūrėta 2021-09-30.

2021 m. vasarą, yra visiškai nauja; dėl jos paskelbta valstybės lygio ekstremalioji padėtis⁶. Per trumpą laikotarpį Lietuva ir kitos su migrantų krize susiduriančios valstybės jau yra gavusios Europos institucijų pastabų dėl žmogaus teisių užtikrinimo. Tačiau krizės sukėltoje naujoje situacijoje pastebima, kad žmogaus teises apibrėžiantys dokumentai turi būti atnaujinti – kai kurių žmogaus teisių formuluotės tiesiog utopinės, nebeatitinkančios realijų. Diskusijos žmogaus teisių tema ima aštrėti. Vienu metu vykstančių kelių krizių išsekintai visuomenei reikia suteikti daugiau žinių, atsakymų į kylančius klausimus, sudaryti galimybę susitikti su kompetentingais, galinčiais į juos atsakyti asmenimis. Kita vertus, Lietuvos visuomenė baiminasi, kad migrantai (naudojami kaip hibridinės atakos priemonė) kelia grėsmę valstybės nacionaliniam saugumui, stabilumui, vertybėms. Valstybės ištekliai yra riboti. Migracija turi neigiamą šleifą, yra apipinta mitais, stereotipais, sukurtas neigiamas migranto įvaizdis⁷. Trūksta informacijos ir suvokimo apie realią migracijos situaciją, dalį visuomenės užvaldęs neužtikrintumas, kitoniškumo baimė⁸. Galiausiai, be nelegalių migrantų, į Lietuvą po Afganistane įvykdytų valstybinių permainių ir tarpautinių karinių pajėgų išvedimo atgabenti Lietuvos kariams šioje šalyje talkinę vertėjai su šeimomis. Šių naujųjų Lietuvos gyventojų padėtis ir statusas yra kitokie nei nelegalių migrantų, tačiau tai šio straipsnio kontekste reikėtų įvertinti kaip faktą, kad šalyje yra naujų gyventojų, kuriems bus kuriamos integracijos programos⁹.

Konstatuotina, kad per pirmą COVID-19 pandemijos karantiną 2020 m. pavasarį Lietuvos viešosios bibliotekos gerokai prisidėjo prie kovos su melagingomis naujienomis skelbdamos oficialią informaciją iš patikimų šaltinių. Tęsti ir plėtoti šią veiklą migrantų krizės akivaizdoje yra ir būtų svarbi bei reikšminga viešųjų bibliotekų misija. Jos sėkmę didina tai, kad Lietuvos viešosios bibliotekos ir jų padaliniai sudaro daugiau kaip pusę (53 proc.) Lietuvos bibliotekų tinklo ir yra labiausiai išplėtotas šalyje kultūros įstaigų tinklas, veikiantis arčiausiai bendruomenių visos šalies teritorijoje¹⁰. Tad *straipsnio objektas* ir yra Lietuvos viešųjų bibliotekų potencialas ir prielaidos prisidėti prie žmogaus teisių įgyvendinimo šaliai patiriant net dvi naujas krizes vienu metu. *Straipsnio tikslas* – apibendrinti Lietuvos viešųjų bibliotekų veiklą užtikrinant žmogaus teisių įgyvendinimą COVID-19 pandemijos ir migrantų krizės sąlygomis, pateikti viešosioms bibliotekoms rekomendacijas, kaip prisidėti prie nūdienos krizių sukeltų problemų sprendimo šalyje. Siekiant užsibrėžto tikslo, *keliami šie uždaviniai*: 1) apibrėžti Lietuvos viešųjų bibliotekų veiklos kontekstą dviejų krizių akivaizdoje; 2) pateikti viešosios bibliotekos tipologinę charakteristiką, atskleidžiant viešosios bibliotekos socialinės sanglaudos funkciją; 3) pateikti empirinio tyrimo

⁶ Plačiau žr. Pilikūnė, D. Dėl suintensyvėjusių nelegalios migracijos srautų paskelbta valstybės lygio ekstremali situacija. *Delfi, BNS*, 2021.07.02. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/del-suintensyvejusiu-nelegalios-migracijos-srautu-paskelbta-valstybes-lygio-ekstremali-situacija.d?id=87621349>. Žiūrėta 2021-09-10. Į šalį pateko daugiau kaip keturi tūkstančiai nelegalių migrantų. Politikai teigia, kad nė vienas iš jų politinis prieglobstis suteiktas nebus; net jei teisė gyventi Europos Sąjungoje ir būtų suteikta, dauguma migrantų neketina likti Lietuvoje, jų tikslas yra didžiosios Vakarų ir Šiaurės Europos ekonomikos – Vokietija, Prancūzija, Švedija. Tad atrodytų, kad krizė yra tik politinė, laikina ir šiuo metu jau suvaldyta. Vis dėlto, praėjus keletui mėnesių nuo nelegalios migracijos pradžios, migrantų skaičius, nors dalis jų ir sutiko grįžti į kilmės šalis, reikšmingai nesumažėjo. Net ir gerokai padidinus valstybės tarnautojų pajėgas, sprendimai dėl migrantų statuso ir likimo nepriimami ir negali būti priimami greitai. Ketvirtadalis į Lietuvą naujai patekusių žmonių yra nepilnamečiai, dalis jų – mažamečiai ir kūdikiai. Yra ir migrantų šeimų didėjimo tendencija; kai kurie jų kūdikiai gimė jau Lietuvoje. Artėjant šaltajam sezonui, planuojama migrantus perkelti iš stovyklų į labiau pritaikytas gyventi patalpas. Nuo spalio mėnesio migrantų vaikai mokomi, pradendant nuo lietuvių kalbos. Visi šie faktai rodo, kad laikinumas gali tęstis metus ar keletą metų.

⁷ Plačiau žr. Labanauskas, L. Rasistiniai išpuoliai, neapykantos nusikaltimai ir incidentai prieš imigrantus Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2020, t. 31, Nr. 4, p. 283–290.

⁸ Plačiau apie tai žr. Bružaitė, T. Migracija yra neišvengiama: pokalbis su dr. Egle Verseckaitė-Grzeskowiak. *Bernardinai.lt*, 2021.07.26. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/migracija-yra-neisvengiama-pokalbis-su-dr-egle-verseckaitė-grzeskowiak/>. Žiūrėta 2021-09-10.

⁹ Plačiau apie tai žr. Jaruševičiūtė, G. Navickienė: gavę prieglobsčio statusą, afganistaniečiai galės pasirinkti, ar likti Lietuvoje, ar ieškoti naujų galimybių. *LRT.lt*, 2021.08.26. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1476128/navickiene-gave-prieglobscio-statusa-afganistanieciai-gales-pasirinkti-ar-likti-lietuvoje-ar-ieskoti-nauju-galimybiu>. Žiūrėta 2021-09-10.

¹⁰ Naujausias tyrimas rodo – viešosios bibliotekos gerina lankytojų gyvenimo kokybę. *LNB.lt*, 2020.01.30. Prieiga per internetą: <https://www.lnb.lt/naujienos/5059-naujausias-tyrimas-rodo-viesosios-bibliotekos-gerina-lankytoju-gyvenimo-kokybe>. Žiūrėta 2021-05-05.

apie Lietuvos viešųjų bibliotekų potencialą prisidedant prie žmogaus teisių įgyvendinimo dviejų krizių akivaizdoje rezultatus.

Sistemingu, kompleksinių tyrimų straipsnio tema Lietuvoje nėra. Esama darbų, apimančių tik vieną ar kitą šio tyrimo aspektą. Viešosios bibliotekos tipologinį savitumą, bibliotekų paslaugų teikimą imigrantams iš trečiųjų šalių išsamiai tyrinėjo užsienio ir Lietuvos mokslininkai. Tarptautinės bibliotekų asociacijos ir organizacijos yra pateikusios gairių dėl viešųjų bibliotekų veiklų¹¹. Lietuvoje viešosios bibliotekos fenomeną nuodugniausiai analizavo ir pirmą kartą Šiaurės šalių viešųjų bibliotekų pavyzdžius Lietuvos bibliotekų bendruomenei pristatė Audronė Glosienė su bendraautorėmis¹². Gerąją Lietuvos ir užsienio viešųjų bibliotekų patirtį tyrė Ramunė Petuchovaitė¹³. A. Glosienė mokslo studijoje „Kūrybiškumas ir socialinis kapitalas žinių visuomenėje: idėjų žemėlapis“ brėžė bibliotekininkystės kaip socialinio lauko ribas¹⁴. Bibliotekos sampratos, jos vaidmenų kaitos tinklaveikos visuomenėje problematiką daktaro disertacijoje analizavo Laura Juchnevič¹⁵. Nacionalinės bibliotekos autorių kolektyvas 2018 m. parengė darbo su migrantais gaires bibliotekoms¹⁶.

Šiam straipsniui parengti buvo itin naudingas Liutauro Labanausko, analizuojančio rasistinio pobūdžio neapykantos incidentų patirtis prieš Lietuvoje gyvenančius imigrantus, tyrimas¹⁷, Monikos Frėjutės-Rakauskienės „pabėgėlių arba migracijos krizės“ vaizdavimo Lietuvos žiniasklaidoje 2015–2017 m. tyrimas¹⁸ ir 2013 m. vykdytas tyrimas, kuriame atskleidžiamos pabėgėlių integracijos Lietuvoje galimybės ir problemos¹⁹.

COVID-19 pandemijos akivaizdoje Lietuvos mokslininkų bendruomenė atliktų tyrimų pagrindu pateikė solidžius situacijos ir įgytų patirčių vertinimus²⁰. Analizuotas pandemijos poveikis įvairioms visuomenės veiklos sritims, susiliečiančioms ir su bibliotekų veikla, informaciniu visuomenės aprūpinimu – pavyzdžiui, pandemijos įtaka aukštojo mokslo plėtrai, skubiai perėjus prie nuotolinio mokymo ir mokymosi²¹. Siekdami gauti grįžtamąjį ryšį apie nuotoliniu būdu teiktas paslaugas, tyrimus atlieka ir bibliotekų specialistai²².

¹¹ Šios gairės pateiktos nuorodose nr. 1–4.

¹² Glosienė, A.; Petuchovaitė, R.; Racevičiūtė, R. *Viešoji biblioteka: tradicija ir modernumas*. Vilnius: Žara, 1998.

¹³ Petuchovaitė, R. *Viešųjų bibliotekų paslaugų bendruomenei plėtra: sėkmingos praktikos Lietuvoje ir tarptautinių veiksmų studija*. Vilniaus universiteto leidykla, 2004.

¹⁴ Žr. Glosienė, A. *Kūrybiškumas ir socialinis kapitalas žinių visuomenėje: idėjų žemėlapis*. Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 89–117.

¹⁵ Juchnevič, L. *Bibliotekų vaidmenų kaita tinklaveikos visuomenėje: Lietuvos atvejis*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija (08 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016.

¹⁶ *Daugiakultūrio dialogo biblioteka: darbo su migrantais gairės / sudarytojos E. Dikavičienė, B. Dženkaitienė, D. Ivanovienė, E. Puskunigytė, A. Vaškevičienė, R. Zenevskienė*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2018. Prieiga per internetą: http://eia.libis.lt/show.php?item=daugiakulturinio_dia. Žiūrėta 2021-09-30.

¹⁷ Labanauskas, L. Rasistiniai išpuoliai, neapykantos nusikaltimai ir incidentai prieš imigrantus Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2020, t. 31, Nr. 4, p. 283–290.

¹⁸ Frėjutė-Rakauskienė, M. Reali ar sukurta?: „pabėgėlių krizės“ vaizdavimas Lietuvos spaudoje 2015–2017 metais. *Informacijos mokslai*, 2020, t. 88, p. 29–45.

¹⁹ Žr. *Pabėgėlių integracija Lietuvoje: dalyvavimas ir įgalinimas: integracijos Lietuvoje suvokimas pagal amžiaus, lyties ir įvairovės aspektais grindžiamą dalyvaujimąjį metodą: 2013 m. spalio–lapkričio mėn.* Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių reikalų komisaro biuras, 2014 m. rugsėjo mėn. Prieiga per internetą: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?rel-doc=y&docid=58a486ef1>. Žiūrėta 2021-09-30.

²⁰ Žr. visų pirma: Bortkevičiūtė, R.; Kalkytė, P.; Kuokštis, V.; Nakrošis, V.; Patkauskaitė-Tiuchtienė, I.; Vilpišauskas, R. *Nuo greitų pergalių prie skaudžių pralaimėjimų: Lietuvos viešosios politikos atsakas į COVID-19 pandemiją ir šios krizės valdymas 2020 m.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2021; Telešienė, A.; Balžeikienė, A.; Budžytė, A.; Zolubienė, E. COVID-19 rizikos suvokimas ir socialiniai daugikliai Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2021, t. 32, Nr. 2, p. 95–104; Genys, D.; Imbrasaitė, J. Pilietinės saviraiškos ir valstybinio paternalizmo konfigūracijos COVID-19 pandemijos laikotarpiu. *Darbai ir dienos*, 2021, t. 75, p. 113–126.

²¹ Žr., pavyzdžiui: Sultanova, L.; Milo, L.; Zheludenko, M. The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Development of Higher Education. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2021, t. 46, p. 132–147.

²² Žr., pavyzdžiui: *Alytaus Jurgio Kunčino viešosios bibliotekos lankytojų nuomonės tyrimas apie mokslines paslaugas karantino metu / Parengė I. Lukoševičienė*. Prieiga per internetą: http://www.alytus.mvb.lt/images/pdf/apklausa/2020nuotolines_paslaugos.pdf. Žiūrėta 2021-09-07.

Pasaolinių krizių akivaizdoje įgyvendinti žmogaus teises tampa iššūkiu²³. Žmogaus teisių stebėseną Lietuvoje vykdo Žmogaus teisių stebėjimo institutas, kurio parengta 2018–2019 m. stebėsenos ataskaita²⁴ yra jau dešimta. Remiantis šiomis ataskaitomis ir tyrėjų išvalgomis²⁵, konstatuotina: įgyja pagreitį žmogaus teisių nuvertėjimo tendencija, kuri galimai dar labiau aštrės dėl Lietuvos patiriamų krizių įtakos.

Lietuvos visuomenės vertybinių nuostatų kaitos tyrimai rodo, kad Lietuvą galima vadinti šalimi, turinčia vieną silpniausių pilietinių visuomenių Europoje²⁶. Lietuvos visuomenė, remiantis gyventojų pilietinėmis nuostatomis, įskaitant ir toleranciją kitos gyvenamosios žmonėms, yra pažeista ne tik politinio, bet ir socialinio susvetimėjimo. Kaip rodo tyrimai, pastaraisiais dešimtmečiais Vakarų pasaulyje pastebimas vertybinis virsmas – pereinama nuo materialijų (saugumo, išlikimo) prie postmaterialijų (savirealizacijos) vertybių dominavimo; to priežastis, mokslininkų nuomone, buvo ilgalaikis ekonominis augimas²⁷. Šiame kontekste pažymima, kad Lietuvos gyventojų vertybinės nuostatos nėra aiškiai susiformavusios ir konsoliduotos, jų kaita yra nenuosekli ir labai stipriai reaguojanti į momentines situacijas – ekonomines ir politines aplinkybes²⁸.

Šio teksto pagrindinę empirinę šaltinių bazę sudaro straipsnio autorės 2020 m. kovo mėnesio pabaigoje atlikto empirinio tyrimo duomenys²⁹. Juos papildo kitas šio straipsnio autorės empirinis tyrimas, atliktas 2021 m. gegužės mėnesį (prieš pat prasidedant nelegalios migracijos bangai³⁰). Imigracijos į Lietuvą situacija 2021 m. vasarą dramatiškai pakito, tad straipsnyje pasitelkiama ir pagrindiniuose šalies žiniasklaidos portaluose *delfi.lt*, *lrytas.lt*, *lrt.lt* skelbiama informacija. Medijose skelbiamų žinių srautas Lietuvos patiriamų krizių temomis yra labai intensyvus. Kiekvieną dieną paskelbiama naujų publikacijų, interviu, diskusijų medžiagos. Straipsnyje viešojo diskurso šaltinių atranka atliekama ne tik pasitelkus teminių kriterijų (t. y. naudojant tiesiogiai su straipsnio temomis susijusias, faktinę informaciją pateikiančias publikacijas), bet ir atsižvelgiant į šiose publikacijose pateikiamo turinio objektyvumą ir patikimumą³¹. Atliekant tyrimą taip pat naudota oficialių šaltinių, oficiali statistinė ir kita informacija. Galiausiai straipsnyje medžiaga gretinama ir lyginama su Lietuvos ir užsienio dalyko mokslinė literatūra.

²³ COVID-19 and Human Rights: We are all in this together. United Nations, April 2020. Prieiga per internetą: https://www.un.org/victimsofterrorism/sites/www.un.org.victimsofterrorism/files/un_-_human_rights_and_covid_april_2020.pdf. Žiūrėta 2021-09-15.

²⁴ Žmogaus teisės Lietuvoje 2018–2019: apžvalga / redakcinė grupė: G. Jurevičiūtė, M. Adutavičiūtė, U. Grigaitė, E. Leonaitė, D. Pūras. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2020.

²⁵ Žr., pavyzdžiui: Lahayne, H. Žmogaus teisių infliacija. *Bernardinai.lt*, 2020.09.28. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/zmogaus-teisiu-infliacija/>. Žiūrėta 2021-08-21; Lahayne, H. Laisvė be epiteto: Friedrichas Hayekas ir kelias iš pandemijos vergovės. *Naujasis Židinys-Aidai*, 2021, Nr. 6, p. 13–18.

²⁶ Žr. Žiliukaitė, R.; Poviliūnas, A.; Savicka, A. *Lietuvos visuomenės vertybių kaita per dvidešimt nepriklausomybės metų*. Vilniaus universitetas, 2016.

²⁷ Plačiau žr. Norkus, Z. Ar galime gyventi geriau? Velfarizmas ir jo alternatyvos. *Politologija*, 2004, t. 4, Nr. 36, p. 29–33.

²⁸ Žr. Žiliukaitė, R.; Poviliūnas, A.; Savicka, A. *Lietuvos visuomenės vertybių kaita per dvidešimt nepriklausomybės metų*, p. 209–211.

²⁹ Januševičienė, R. Lietuvos viešosios bibliotekos pirmosiomis karantino savaitėmis. *Tarp knygų*, 2020, balandis, p. 13–15.

³⁰ *Lietuvos viešosios bibliotekos aktyviai prisideda įgyvendinant Žmogaus teises: tyrimo ataskaita* / Parengė R. Januševičienė. Lietuvos bibliotekininkų draugija, 2021 m. 5 p. [Rankraštis].

³¹ Remiamasi mokslininkų, žinomų politikos apžvalgininkų straipsniais, interviu su politikais: Mažeikis, G. Beveidžiai pabėgėliai ir hibridinis karas. *LRT.lt*, 2021.07.08. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1446484/gintautas-mazeikis-beveidziai-pabegeliai-ir-hibridinis-karas>. Žiūrėta 2021-08-29; Mažeikis, G. Įniršis ir beveidiškumas: migrantų krizė. *LRT.lt*, 2021.07.29. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1458802/gintautas-mazeikis-inirsis-ir-beveidiskumas-migrantu-krize>. Žiūrėta 2021-08-29; Šakalienė, D. Kas valdo Europą: žmonių kontrabandininkai ar įstatymai? *LRT.lt*, 2021.09.20. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1499817/dovile-sakaliene-kas-valdo-europa-zmoniu-kontrabandininkai-ar-istatymai>. Žiūrėta 2021-09-21; Bružaitė, T. Migracija yra neišvengiama: pokalbis su dr. Egle Verseckaitė-Grzeskowiak. *Bernardinai.lt*, 2021.07.26. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/migracija-yra-neisvengiama-pokalbis-su-dr-egle-verseckaitė-grzeskowiak/>. Žiūrėta 2021-09-10; Musnickas, R. „ES turi sukurti ir suprasti“ – krizės akivaizdoje Linkevičius palaiko griežtesnę migracijos politiką. *LRT.lt*, 2021.08.24. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1475213/es-turi-sukurti-ir-suprasti-krizes-akivaizdoje-linkevicius-palaiko-grieztesne-migracijos-politika>. Žiūrėta 2021-08-24; Ilkevičiūtė, J. Lietuvos ambasadorius ES: kaip pavyko sustabdyti Irako skrydžius ir kodėl Briuselis nefinansuoja sienos statybos. *LRT.lt*, 2021.08.23. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1472240/lietuvas-ambasadorius-es-kaip-pavyko-sustabdyti-irako-skrydžius-ir-kodel-briuselis-nefinansuoja-sienos-statybos>. Žiūrėta 2021-08-23.

Straipsnis sudarytas iš trijų dalių. Pirmoje dalyje dėmesys sutelkiamas į Lietuvos viešųjų bibliotekų veiklos užtikrinant žmogaus teisių įgyvendinimą kontekstą dviejų krizių akivaizdoje. Ši dalis skirta problemai konceptualiai pagrįsti. Antroje dalyje pateikiama viešosios bibliotekos tipologinė charakteristika, atskleidžianti jos socialinės sanglaudos funkciją. Trečia straipsnio dalis – empirinio tyrimo apie Lietuvos viešųjų bibliotekų potencialą prisidedant prie žmogaus teisių įgyvendinimo krizių akivaizdoje pristatymas ir rezultatų pateikimas. Šios dalies tikslingumas grindžiamas siekiu užčiuopti realų dviejų krizių poveikį viešosioms bibliotekoms ir atskleisti jų atsaką užtikrinant žmogaus teisių įgyvendinimą. Straipsnio pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

1. Žmogaus teisių įgyvendinimo dilemos krizių akivaizdoje: situacijos apžvalga

2020–2021 m. įeis į pasaulio istoriją kaip laikotarpis, kai ištiko net kelios visuotinės krizės: COVID-19 pandemija, paveikusi daugelio pasaulio šalių ekonomiką, sveikatos apsaugos sistemą, visuomenės fizinę ir psichikos sveikatą, švietimo kokybę, ir politinė krizė, turėsianti ilgalaikių padarinių daugeliui pasaulio šalių.

COVID-19 pandemija privertė šalis įvesti ekstremaliąją padėtį siekiant gelbėti gyvybes. Šioje situacijoje jos neturi pasirinkimo, tik naudoti neįprastas priemones – apriboti visuomenės laisves, suvaržyti judėjimą. Siekiama „neperdeginti“ sveikatos apsaugos sistemų ir užtikrinti jų funkcionavimą. Sveikatos apsaugos sistemos krizė (kai ligoninėse ima trūkti vietų pandeminiams ligoniams, stigti medicinos personalo, įrangos ir dėl to tenka riboti ar nutraukti planines medicinos paslaugas) labai greitai tampa ekonomikos ir socialine krize, dėl kurios mažiausiai apsaugotos visuomenės grupės tampa dar pažeidžiamesnės³².

COVID-19 ir kultūros sektorius. Ilgalaikių 2020 m. ir ypač 2021 m. karantinų padariniai, nežinomybė ir būtinybė planuoti veiklas ir veikti naujos realybės sąlygomis sunkina vyriausybės ir valstybės institucijų veiklą. Dėl nepasitenkinimo pandemijos valdymo priemonėmis kyla dalies visuomenės pasipiktinimas ir protestai, tai dar labiau skatina kuriama ir socialiniuose tinkluose, taip pat interneto kanaluose sklaidžiama melaginga informacija apie vakcinavimo žalą. Tarp Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuo 2021 m. rugsėjo 13 d. įvestų pandemijos valdymo priemonių dominuoja *galimybių pasas*, kurį turintiems asmenims prieinamos kontaktiniu būdu teikiamos paslaugos³³. Jis suteikiamas nuo COVID-19 pasiskiepėjusiems ar šia liga persirgusiems asmenims. Galimybių pasas pozicionuojamas ir kaip bilietas į visavertį kultūrinį gyvenimą; tikimasi, kad kultūros įstaigos nebus priverstos vėl vegetuoti griežto ir ilgo karantino sąlygomis. Bibliotekoms ir muziejams, kaip įstaigoms, teikiančioms gyvybiškai svarbias informacijos paslaugas ir galimybes pažinti nacionalinį ir pasaulio paveldą, sudaroma išimtis – laikantis saugumo reikalavimų leidžiama teikti paslaugas visiems lankytojams, neatsižvelgiant į jų apsisprendimą skiepytis³⁴. Tačiau daugelis viešųjų paslaugų galimybių paso neturintiems asmenims tampa neprieinamos. Daliai visuomenės narių, turinčių teisę į galimybių pasą, sudėtinga jį įsigyti. Ši problema ypač aktuali senjorams, nesinaudojantiems išmaniaisiais telefonais, kompiuteriais, internetu.

Imigrantų srautų padidėjimas. 2021 m. gegužės–liepos mėnesiais Lietuvos Respublika susidūrė su neįprastai dideliais neteisėtų migrantų, bandančių patekti į Lietuvą iš Baltarusijos, srautais. 2021 m. rugpjūčio 17 d. vykusiame Europos Sąjungos (ES) nepaprastajame vidaus reikalų ministrų susitikime Lietuva pabrėžė, kad tai hibridinė agresija, visai kitokia nei migracijos bangos, su kuriomis buvo susidūrusios

³² Žr. *COVID-19 and Human Rights: We are all in this together*.

³³ Patvirtintos naujos pandemijos valdymo priemonės. *Korona stop*, 2021.08.11. Prieiga per internetą: <https://koronastop.lrv.lt/lt/naujienos/patvirtintos-naujos-pandemijos-valdymo-priemones>. Žiūrėta 2021-08-23.

³⁴ Kultūros ministras S. Kairys: artėjantis naujas kultūros sezonas taps laisvesnis ir intensyvesnis. *Lietuvos Respublikos kultūros ministerija*, 2021.08.17. Prieiga per internetą: lrm.lrv.lt/lt/naujienos/kulturos-ministras-s-kairys-artejantis-naujas-kulturos-sezonas-taps-laisvesnis-ir-intensyvesnis. Žiūrėta 2021-08-23.

ES šalyse³⁵. Lietuvos statistikos departamento 2021 m. rugpjūčio 21 d. duomenimis, mūsų šalyje buvo 4137 neteisėti migrantai, dauguma jų (2800 asmenys) – Irako piliečiai. 26 proc. migrantų iš Afganistano yra nepilnamečiai³⁶. 160 vaikų mokymas vyksta nuo 2021 m. spalio 4 d.³⁷

Dėl politinės situacijos Afganistane Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarė į mūsų šalį perkelti ir čia apgyvendinti iki 200 šios šalies piliečių³⁸. 2021 m. rugpjūčio 26 d. jie pasiekė Lietuvos Respublikos teritoriją. Suteiktas politinio pabėgėlio statusas leis jiems apsigyventi ir dirbti ir kitose ES šalyse, tačiau tikėtina, kad dalis Afganistano politinių pabėgėlių liks Lietuvoje. Europos šalių praktika ir patirtys rodo, kad migrantai šalyse (migrantų centruose) gali gyventi metų metus ir jiems reikia darbo, mokyklų, sveikatos paslaugų³⁹.

Žmogaus teisių įgyvendinimas krizių *laikotarpiu. Būtinybė kurti naują imigracijos politiką*. Žmonės naudojami kaip politinio spaudimo priemonė, ir tai mūsų šaliai yra nauja patirtis. Žmogaus teisių stebėjimo institutas 2018–2019 m. (t. y. ikikrizinio laikotarpio) apžvalgoje pastebi, kad žmogaus teisių problematika atsidūrė politinės darbotvarkės paraštėse. Ištikus krizėms ar nelaimėms, politinėse darbotvarkėse konstatuojama: kol situacija bus normalizuota, žmogaus teisės gali palaukti⁴⁰. Holgerio Lahayne'o išvalgos dar konkretnesnės: kai kurios žmogaus teisės jau tapo daugiau ar mažiau utopiniais idealais. Klasikinės arba „pirmosios kartos“ Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje (1948)⁴¹ išdėstytos (iki 21 straipsnio) žmogaus teisės – tai politinės teisės, kurios apima gyvybės ir nuosavybės apsaugą, lygybę prieš įstatymą, judėjimo, žodžio, religijos ir susirinkimų laisvę. Vakarų valstybių konstitucijos yra paremtos šia pagrindinių teisių teorija. XX a. atsirado teisių „antroji karta“ – ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės. Tai teisės į tam tikrą gerovės lygį, darbą, maistą, būstą, socialinę apsaugą, teisę dalyvauti kultūriniame gyvenime. Yra ir teisių „trečioji karta“, susijusi su kolektyvinėmis tautų teisėmis. Bet, pasak H. Lahayne'o, kur rasti tokią visuomenę, kuri visiškai įgyvendintų teisę į taiką, šviesią aplinką, orų atlyginimą ir t. t.⁴²

Į Lietuvą 2021 m. per trumpą laiką patekusių politinių pabėgėlių, neteisėtų migrantų skaičius viršijo ankstesnius, kontroliuojamus imigracijos srautus. Iš Azijos ir Afrikos šalių atvykę migrantai apgyvendinami Lietuvos miesteliuose ir gyvenvietėse. Tai kelia vietinių gyventojų nepasitenkinimą, jie jaučiasi nesaugūs. Ryškėja kultūriniai skirtumai, dialogo galimybes sunkina kalbų ir kultūrinių skirtumų barjerai. Kyla priešprieša tarp reikalavimų užtikrinti migrantų žmogaus teises ir Lietuvos visuomenės pasipiktinimo neteisėtai į šalį patekusiųjų elgsena, pozicija, retorika⁴³. Šį teiginį iliustruoja 2021 m. vasarą Lietuvos Respublikos valdžios institucijų priimti migrantų krizės valdymo sprendimai, sulaukiantys kritikos dėl žmogaus teisių apribojimo. Tokia paradoksali situacija, vykstant hibridinei agresijai, liudija apie naują būtinybę kurti Europos Sąjungos migracijos politiką⁴⁴.

³⁵ Ilkevičiūtė, J. Lietuvos ambasadorius ES: kaip pavyko sustabdyti Irako skrydžius ir kodėl Briuselis nefinansuoja sienos statybos. *LRT.lt*, 2021.08.23. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1472240/lietuvos-ambasadorius-es-kaip-pavyko-sustabdyti-irako-skrydžius-ir-kodel-briuselis-nefinansuoja-sienos-statybos>. Žiūrėta 2021-08-23.

³⁶ Neteisėtoms migracijos stebėsenai. *Lietuvos statistikos departamentas*. Prieiga per internetą: <https://ls-osp-sdg.maps.arcgis.com/apps/dashboards/9b0a008b1fff41a88c5efcc61a876be2>. Žiūrėta 2021-08-23.

³⁷ Žr. Jačauskas, I. Lietuvių kalbos pamokų rudenį sulauks per 160 migrantų vaikų, jų skaičius gali didėti. *LRT.lt*, 2021.08.29. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1479339/lietuviu-kalbos-pamoku-rudeni-sulauks-per-160-migrantu-vaiku-ju-skaicius-gali-dideti>. Žiūrėta 2020-08-30.

³⁸ Plačiau žr. Pankūnas, G. Vyriausybė nutarė: Lietuva priims ir apgyvendins iki 200 Afganistano piliečių. *LRT.lt*, 2021.08.25. Prieiga per internetą: [lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1475626/vyriausyte-nutare-lietuva-priims-ir-apygvendins-iki-200-afganistano-pilieciu](https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1475626/vyriausyte-nutare-lietuva-priims-ir-apygvendins-iki-200-afganistano-pilieciu). Žiūrėta 2021-08-25.

³⁹ Plačiau apie tai žr. Mažeikis, G. *Beveidžiai pabėgėliai ir hibridinis karas*; Šakalienė, D. *Kas valdo Europą: žmonių kontrabandininkai ar įstatymai?*

⁴⁰ Plačiau žr. Žmogaus teisės Lietuvoje 2018–2019: apžvalga.

⁴¹ *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija*. Prieiga per internetą: [urm.lt/uploads/default/documents/uzienio_politika/zmogaus_teises/Visuotine_zmogaus_teisiu_deklaracija.pdf](https://www.urm.lt/uploads/default/documents/uzienio_politika/zmogaus_teises/Visuotine_zmogaus_teisiu_deklaracija.pdf). Žiūrėta 2021-08-26.

⁴² Plačiau žr. Lahayne, H. Žmogaus teisių infliacija.

⁴³ Plačiau apie tai žr. Mažeikis, G. Įniršis ir beveidiškumas: migrantų krizė.

⁴⁴ Plg.: Musnickas, R. „ES turi sukrusti ir suprasti“ – krizės akivaizdoje Linkevičius palaiko griežtesnę migracijos politiką.

Imigrantų integracijos modeliai ir galimybės. Pati migracija yra vertinama kaip neišvengiamas procesas, natūralus reiškinys, nulemtas šalių ekonominių ir socialinių skirtumų⁴⁵. Šalys naudoja skirtingus imigrantų integracijos modelius – asimiliacijos, integracijos, daugiakultūrės visuomenės. Patiriami iššūkiai verčia valstybes siekti bendro pragmatiško problemų sprendimo, neatsisakant universalios politikos, pagrįstos bendros kalbos praktika, pagarba bendriems politiniams principams ir vienodomis galimybėmis gauti teises, būstą ir darbą⁴⁶. Tyrimais nustatyta, kad probleminiai imigrantų integracijos aspektai yra šie:

- kalbos mokymasis,
- užimtumas ir darbo paieška,
- būstas,
- socialinių ryšių su daugumos visuomene užmezgimas ir plėtojimas,
- daugumos visuomenės nuostatos⁴⁷.

Migracijos į ES šalis situacija akivaizdžiai pakito. Didėja žmonių kontrabandos mastas, migrantų srautai naudojami kaip politinio spaudimo priemonė, kyla grėsmė, kad dėl klimato šiltėjimo Vidurinių Rytų valstybes ištiks ekologinė katastrofa ir migrantų srautai pajudės į ES šalis – dėl viso šito reikia peržiūrėti pasenusį ir atgyvenusį migracijos politikos modelį ir kurti naują strategiją. Europos šalių (turinčių didesnę neteisėtą imigracijos patirtį) visuomenės nuostatos dėl migrantų yra neigiamos. Taip yra dėl to, kad nebeatitinkantis realybės integracijos valdymo modelis ES šalyse sukuria prielaidas atvykėliams ne tik naudotis šalių socialinės apsaugos sistemų teikiamomis galimybėmis, bet ir kurti tose šalyse savas taisykles⁴⁸. Lietuva nebuvo pasiruošusi nelegalių migrantų srautams. Valdžios institucijų priimami sprendimai – tiek apgręžti migrantus, neįleisti jų į šalies ir ES teritoriją, tiek apgyvendinti juos tokiomis sąlygomis, kokias gali suteikti valstybė, – sulaukia skundų dėl žmogaus teisių nuostatų nesilaikymo. Kita vertus, Lietuvos visuomenė priešiška vertina migrantų išlaikymą mūsų šalyje ir pageidautų, kad jie būtų kuo greičiau išsiųsti į kilmės šalis. To padarinys – visuomenė skyla į priešingas nuomones turinčių žmonių stovyklas (COVID-19 valdymo priemonių palaikytojus ir prieš tas priemones, pirmiausia vakcinavimą, valdžios raginimus skiepytis nusiteikusius žmones; vertybinių nuostatų žmogaus teisių požiūriu puoselėtojus ir prieš nelegalius migrantus nusiteikusius asmenis). Trūksta švietimo, patikimos informacijos, kuri galėtų šią įtampą sumažinti. Pagal tipologines apibrėžtis viešosios bibliotekos (skirtos paslaugoms visoms visuomenės grupėms teikti, kuriančios ir puoselėjančios bendruomenes) galėtų prisidėti prie įtampos ir visuomenės susipriešinimo mažinimo.

Krizių patirtys leidžia pateikti kai kurias įžvalgas.

Siekiant suvaldyti COVID-19 pandemijos krizes, būtina:

- teikti kuo daugiau patikimos, aiškios, argumentais ir įrodymais pagrįstos, visoms visuomenės grupėms suprantamos informacijos apie krizės valdymo situaciją ir priemones;
- teikti informaciją laiku, patogiais ir pasiekiamais, bendruomenės naudojamais kanalais;
- sudaryti interneto prieigą informacijai gauti;
- efektyviausiai panaudoti valstybės turimus institucijų informacinius išteklius, informacijos sklaidos ir komunikacijos kanalus;
- aiškiai įvardyti įstaigas, kurios gali suteikti įvairią pagalbą; gyventojai turi aiškiai žinoti, kur kreiptis pagalbos;
- teikti aiškią ir konkrečią informaciją apie priimtas priemones, pavyzdžiui, kur ir kada (kokiomis darbo valandomis) galima atsiimti galimybių pasą.

⁴⁵ Žr. Bružaitė, T. *Migracija yra neišvengiama: pokalbis su dr. Egle Verseckaitė-Grzeskowiak*.

⁴⁶ Plačiau apie tai žr. Choquet, S. *Models of Integration in Europe*. *European Issue*, 2017, No. 449, 30th October, p. 1–8. Prieiga per internetą: <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0449-models-of-integration-in-europe>. Žiūrėta 2021-08-27.

⁴⁷ Plačiau žr. Žibas, K.; Platačiūtė, V. *Migrantų integracija ir migracijos tinklai Lietuvoje: nuo teorinių veiksnių iki empirinių duomenų*. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, Nr. 2 (18), 2014, p. 7–22.

⁴⁸ Plačiau apie tai žr. Šakalienė, D. *Kas valdo Europą: žmonių kontrabandininkai ar įstatymai?*

Migracijos krizės kontekste siūlytinos šios jos suvaldymo gairės (priemonės):

- dabartinis pasenęs ir nebeatitinkantis realybės migracijos valdymo modelis turėtų būti keičiamas. Jungtinių Tautų, ES institucijos ir šalys turėtų siekti, kad būtų pertvarkyta neveiksminga teisinė sistema migracijos klausimais;
- siekiant užkirsti kelią ksenofobijai, rasizmui, nepakantumui Lietuvoje, siūloma užtikrinti kryptingesnį bendruomenių informuotumą apie migrantų kilmę, poreikius, gebėjimus.

Bendruomenėms rekomenduotina:

- naudoti visuomenės švietimo priemones situacijai gerinti;
- rengti informacines kampanijas bendruomenių informuotumui didinti, taip pat bendrus projektus ir renginius migrantams, supažindinančius su Lietuvos visuomene ir kultūra.

2. Viešosios bibliotekos misija – socialinės sanglaudos puoselėjimas

Viešoji biblioteka yra organizacija, įsteigta, remiama ir finansuojama bendruomenės per vietos, regiono valdžią ar nacionalinę vyriausybę, suteikianti informacijos, žinių, išteklių įvairiomis formomis prieigą ir skatinanti mokytis visą gyvenimą. Viešosios bibliotekos yra demokratinės institucijos, aptarnaujančios visus į jas besikreipiančius visuomenės narius, nediskriminuojant pagal jokių (tautinius, religinius, amžiaus, lyties, kalbos, negalios) požymius. Pagrindinis viešosios bibliotekos tikslas yra įvairiomis formomis teikti išteklius ir paslaugas visuomenės, asmenų ir grupių švietimo, informaciniam ir asmeninio tobulėjimo poreikiams tenkinti, įskaitant laisvalaikį ir poilsį. Šios nuostatos apibrėžtos 1994 m. IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų manifeste⁴⁹. Jis greitai tapo pripažintas kaip svarbus viešųjų bibliotekų pozicijos pareiškimas, buvo išverstas į daugiau kaip dvidešimt kalbų ir tapo strateginiu viešuoju dokumentu, kurio nuostatomis veiks visą pasaulio viešosios bibliotekos. 2006 m. IFLA paskelbė Daugiakultūrės bibliotekos manifestą, kuriame pabrėžiama, jog visų tipų bibliotekos tarptautiniu, nacionaliniu ir vietos lygmenimis turi atspindėti, remti ir skatinti kultūrų ir kalbų įvairovę ir prisidėti prie tarpkultūrinio dialogo ir aktyvaus pilietiškumo skatinimo⁵⁰.

Teikdamos paslaugas įvairioms bendruomenėms, bibliotekos veikia kaip mokymosi, kultūros ir informacijos centrai. Pagal *Daugiakultūrės bibliotekos manifestą*, bibliotekos privalo:

- aptarnauti visus bendruomenės narius, nediskriminuodamos kultūrinio ir kalbinio paveldo pagrindu;
- teikti informaciją tinkamomis kalbomis ir rašmenimis;
- samdyti darbuotojus, kurie atspindėtų bendruomenės sudėtį, mokėtų dirbti su įvairiomis bendruomenėmis ir jas aptarnautų.

Šiame kontekste bibliotekų teikiamos informacijos paslaugos suvokiamos ir kaip bendrosios (skirtos visiems vartotojams), ir kaip specialiosios (skirtos mažiau galimybių turinčioms kultūrinėms ir kalbinėms grupėms).

Socialinė sanglauda apima pasitikėjimą, toleranciją ir solidarumą⁵¹. Lietuvos visuomenė pagal gyventojų pilietines nuostatas, tarp jų ir toleranciją kitos gyvenamosios žmonėms, vertintina kaip smarkiai pažeista ne tik politinio, bet ir socialinio susvetimėjimo⁵². Socialinių struktūrų pokyčių kontekste

⁴⁹ IFLA/UNESCO *Public Library Manifesto 1994*. Prieiga per internetą: <https://www.ifla.org/node/91700>. Žiūrėta 2021-09-22. Taip pat žr. Glosienė, A.; Petuchovaitė, R.; Racevičiūtė, R. *Viešoji biblioteka: tradicija ir modernumas*; Masevičienė, A. *Daugiakultūrinė kompetencija*. In: *Daugiakultūriškumas: inovatoriai ir ugdytojai bibliotekose: mokomasis paketas bibliotekoms / Erasmus+*. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/693ac91a-037e-4d0a-aa8a-4d5ac18b3abd/O3_Educational%20materials_LIT.pdf. Žiūrėta 2021-09-24.

⁵⁰ IFLA/UNESCO *Multicultural Library Manifesto: The Multicultural Library – A Gateway to a Cultural Diverse Society in Dialogue. International Federation of Library Associations and Institutions (IFLANET)*, 2006. Prieiga per internetą: <http://archive.ifla.org/VII/s32/pub/MulticulturalLibraryManifesto.pdf>. Žiūrėta 2021-08-27.

⁵¹ Žr. Žiliukaitė, R.; Poviliūnas, A.; Savicka, A. *Lietuvos visuomenės vertybių kaita per dvidešimt nepriklausomybės metų*, p. 197.

⁵² Žr. *ibidem*, p. 217.

bibliotekos tampa orientuotos mažinti socialinę atskirtį – jos suteikia galimybę visuomenei naudotis paslaugomis ir produktais, neatsižvelgdamos į asmenų ar jų grupių socialinį statusą⁵³. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2016 m. patvirtintose *Bibliotekų plėtros strateginėse kryptyse 2016–2022 metams* kaip pagrindinės bibliotekų vertybės taip pat akcentuojama laisva prieiga visiems visuomenės nariams, atvirumas dialogui, bendruomeniškumas⁵⁴.

Beje, daugiakultūrės bibliotekos idėjos Lietuvoje skleidžiamos jau per 30 metų. Mūsų šalies bibliotekų specialistai, aukštųjų mokyklų dėstytojai sėmėsi patirties daugiausia iš Skandinavijos bibliotekų, kūrusių paslaugas imigrantams dešimtmečiais anksčiau už Lietuvą. Patirties perėmimas ir sklaida daugiausia vyksta tarptautinių konferencijų, stažuotčių, bendradarbiavimo įvairios projektinės veiklos pagrindu. Apibendrinus šias iš Suomijos gautas patirtis, išskirtinos šios viešųjų bibliotekų darbo su migrantais ir pabėgėliais kryptys:

- literatūros gimtąja kalba kaupimas ir skolinimas (skaitytojams; bibliotekų tinklui per tarpbibliotekinį abonementą); Suomijos pavyzdys – literatūros daugiau kaip 80 kalbų (turkų, arabų, kinų, vietnamiečių, kurdų, tajų ir kt.) komplektavimas;
- vaikams, jaunimui ir suaugusiesiems skirtų kolekcijų įvairiomis kalbomis (knygų, periodinių leidinių, garso ir vaizdo dokumentų, elektroninių knygų) komplektavimas;
- dėmesys ankstyvajam ugdymui ir integracijai: bibliotekų pagalba ruošiant pamokas, rekomenduojamos literatūros sąrašai;
- valstybinės kalbos (kalbų) ir anglų kalbos kursai migrantams, bibliotekose dirbantys vertėjai, viešųjų bibliotekų bukletai įvairiomis kalbomis;
- nemokamas internetas, dokumentų skenavimas;
- mokymai, kaip naudotis šalies elektroninėmis sistemomis, konsultacijos, viešųjų bibliotekų darbuotojų pagalba pildant įvairius dokumentus;
- kitataučių savanorių pagalba;
- dalyvavimas renginiuose⁵⁵.

2017–2018 m. Nacionalinė biblioteka įgyvendino Švietimo mainų paramos fondo programos „Erasmus+“ lėšomis remiamą projektą „Tarpkultūrinis ir informacinis migrantų švietimas – personalo kompetencijų ugdymas“, kurio tikslas buvo per darbo stebėjimo vizitus Skandinavijos šalių bibliotekose įgytą patirtį pritaikyti Nacionalinėje ir Vilniaus regiono viešosiose bibliotekose (Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešojoje ir Švenčionių rajono savivaldybės viešojoje bibliotekoje), stiprinti jų kompetencijas ir įgūdžius dirbant su migrantais ir pabėgėliais ir skatinant juos mokytis visą gyvenimą⁵⁶.

Užsienio šalių viešųjų bibliotekų veikla, prisidedant prie imigrantų integracijos procesų. ALA vertina viešąsias bibliotekas kaip patikimą šaltinį naujesiems amerikiečiams įgyti žinių ir įgūdžių gyventi šalyje. Imigracijos temoms kylant į viešojo diskurso prioritetus, ALA išleido gaires viešosioms bibliotekoms. Ataskaita „Bibliotekų programos ir naujieji amerikiečiai“ yra šešių mėnesių trukmės projekto (2018 m.) mokslinių tyrimų rezultatas. Projekte dalyvavo ALA, viešosios bibliotekos ir organizacijos partnerės. Ataskaitoje pateikiamos rekomendacijos viešosioms bibliotekoms:

- bendruomenės poreikių tyrimai;
- partnerystė su bendruomeninėmis organizacijomis;

⁵³ Plačiau žr. Juchnevič, L. *Bibliotekų vaidmenų kaita tinklaveikos visuomenėje: Lietuvos atvejis*.

⁵⁴ *Bibliotekų plėtros strateginės kryptys 2016–2022 metams* / Patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2016 m. balandžio 29 d. įsakymu Nr. IV-344. Prieiga per internetą: <https://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/Biblioteku%20pletros%20kryptys.pdf>. Žiūrėta 2021-08-27.

⁵⁵ Plačiau apie lietuvių bibliotekininkų patirtis ir bendradarbiavimą su Suomijos bibliotekomis, žr. *Pažintis su novatoriška Suomijos bibliotekų patirtimi imigrantų ir pabėgėlių srityse*. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2018.04.09. Prieiga per internetą: lnb.lt/naujienos/3034-pazintis-su-novatoriška-suomijos-biblioteku-patirtimi-imigrantu-ir-pabegeliu-srityse. Žiūrėta 2021-08-21.

⁵⁶ Plačiau apie projektą, žr. *Tarpkultūrinis ir informacinis migrantų švietimas – personalo kompetencijų ugdymas*. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. Prieiga per internetą: nb.lt/apie-biblioteka/veiklos-sritys/programos-ir-projektai/kvalifikacijos-kelimas-mokymai/tarpkulturinis-ir-informacinis-migrantu-svietimas-personalo-kompetenciju-ugdymas. Žiūrėta 2021-09-07.

- naujųjų amerikiečių įtraukimas į sprendimų priėmimą ir įgyvendinimą;
- profesinio tobulėjimo galimybių darbuotojams ir savanoriams sudarymas;
- paslaugų, atitinkančių konkrečios bibliotekos konkrečios bendruomenės poreikius, kūrimas;
- daugiakalbių išteklių kūrimas;
- ryšių tarp gyventojų ir naujųjų amerikiečių skatinimas;
- tvarių paslaugų kūrimas⁵⁷.

Kaip rodo naujausi tyrimai, naujieji šalių gyventojai viešosiomis bibliotekomis naudojami šiais tikslais: 1) dalyvauja programose (kalbų mokymo); 2) naudojami informacijos ištekliais ir kolekcijomis (skolinasi knygas); 3) naudojami paslaugomis (pavyzdžiui, „Klausk bibliotekininko“)⁵⁸. JAV naujieji gyventojai (imigrantai, pabėgėliai ir perkeltieji asmenys) sudaro 13 proc. šalies populiacijos. Ši visuomenės dalis dažnai kreipiasi į bibliotekas nemokamų ir patikimų paslaugų. Daugiau kaip 55 proc. naujųjų gyventojų kreipiasi į viešąsias bibliotekas bent kartą per savaitę, norėdami dalyvauti anglų kalbos pamokose, pilietiškumo ir pilietinio ugdymo programose ir gauti gyvybiškai svarbią galimybę bendrauti⁵⁹. Imigrantų naudojimosi viešosiomis bibliotekomis padariniai – padidėjęs pasitikėjimas, išaugęs bendruomenės sąmoningumas, spartesnė kultūrinė ir politinė integracija, greičiau užmegzti ryšiai su žmonėmis (pavyzdžiui, draugystė)⁶⁰.

Lietuvos viešųjų bibliotekų veikla, prisidedant prie imigrantų integracijos procesų. 2020 metų statistikos duomenimis, Lietuvoje veikė 1226 viešosios bibliotekos: 5 apskričių viešosios bibliotekos ir 60 savivaldybių viešųjų bibliotekų, turinčių 122 miesto, 1030 kaimo, 9 vaikų filialus⁶¹. Viešosios bibliotekos sudaro per 53 proc. visų šalies bibliotekų. Viešųjų bibliotekų tinklas – tankiausias institucinis kultūros įstaigų tinklas šalyje, pasiekiantis ir atokių vietovių gyventojus. 68 proc. Lietuvos gyventojų bibliotekų prieinamumą vertina kaip gerą ir labai gerą⁶². Migrantų situacija, bent kol kas, neturi Lietuvos bibliotekoms tokio tiesioginio ir aiškaus poveikio kaip COVID-19 pandemija. Tačiau prielaidos daugiakultūrei bibliotekai rasti jau buvo kuriamos pastarąjį dešimtmetį. Bibliotekų veiklai teikiant paslaugas pabėgėliams 2018 m. gairėse rekomenduojama:

- remtis kitų Europos šalių bibliotekų, kuriose jau aptarnaujami pabėgėliai, pavyzdžiais;
- plėtoti konsultavimo ir aptarnavimo paslaugas pabėgėliams, padėti jiems suprasti, kaip veikia socialinės tarybos;
- padėti pabėgėliams ugdyti reikiamus kalbos įgūdžius;
- ypač skirti dėmesį pabėgėlių vaikams, padėti išsigydyti psichologines persikėlimo traumas;
- skleisti vietos bendruomenėms informaciją apie pabėgėlių gyvenimo realijas, jų kultūrą ir priežastis, dėl kurių jie tapo pabėgėliais;
- atverti bibliotekas kaip dialogo erdves ir siekti bendruomenės sutelktumo⁶³.

Apibendrinant viešosios bibliotekos misiją ir pasaulio viešųjų bibliotekų patirtį kuriant ir teikiant paslaugas imigrantams ir siekiant ją pritaikyti Lietuvos viešosioms bibliotekoms dviejų krizių kontekste, formuluotinos šios išvalgos:

⁵⁷ ALA (American Library Association): *Releases Recommendations for Improved Public Library Services to New Americans*. Prieiga per internetą: <https://www.ala.org/news/press-releases/2019/07/ala-releases-recommendations-improved-public-library-services-new-americans>. Žiūrėta 2021-08-23.

⁵⁸ Žr. Grossman, S.; Agosto, D. E.; Winston, M.; Epstein, R.; Nancy E.; Cannuscio, C. C.; Martinez-Donate, A.; Klassen, A. C. How Public Libraries Help Immigrants Adjust to Life in a New Country: A Review of the Literature. *Health Promotion Practice*, First Published March 31, 2021. Doi: <https://doi.org/10.1177/15248399211001064>

⁵⁹ Žr. *New Americans Library Project: An Initiative the American Library Association: About*. Prieiga per internetą: <https://newamericans.ala.org/about/>. Žiūrėta 2021-09-24.

⁶⁰ Žr. Grossman, S.; Agosto, D. E.; Winston, M.; Epstein, R.; Nancy E.; Cannuscio, C. C.; Martinez-Donate, A.; Klassen, A. C. *How Public Libraries Help Immigrants Adjust to Life in a New Country: A Review of the Literature*.

⁶¹ Bendroji 2020 metų bibliotekų ataskaita. *Bibliotekų statistiniai duomenys*. Prieiga per internetą: <https://www.lnb.lt/informacijos-mokslu-specialistams/lietuvos-biblioteku-statistika/biblioteku-statistiniai-duomenys>. Žiūrėta 2021-05-09.

⁶² Naujausias tyrimas rodo – viešosios bibliotekos gerina lankytojų gyvenimo kokybę. *LNB.lt*. 2020.01.30. Prieiga per internetą: <https://www.lnb.lt/naujausias/5059-naujausias-tyrimas-rodo-viesosios-bibliotekos-gerina-lankytoju-gyvenimo-kokybe>. Žiūrėta 2021-05-05.

⁶³ Žr. *Daugiakultūrio dialogo biblioteka: darbo su migrantais gairės*.

- viešųjų bibliotekų kuriamas bendruomeniškumas ir sąmoningumas daro įtaką visuomenei; bibliotekų veiklos kryptys turėtų būti orientuotos į stabilumo sociume kūrimą, susipriešinimo mažinimą, konstruktyvų dialogą;
- būtina numatyti planus darbuotojų kompetencijoms ugdyti ar pasitelkti reikalingas kompetencijas turinčius darbuotojus ar savanorius – pavyzdžiui, lietuvių ir anglų kalbų mokytojus, vertėjus;
- prioritetinė kryptis – dėmesys ankstyvajam migrantų vaikų ugdymui, pagalba jiems mokytis;
- būtina suteikti nemokamą interneto prieigą.

3. Lietuvos viešųjų bibliotekų pastangos užtikrinti žmogaus teises: empirinis tyrimas

3.1. Tyrimo tikslas, metodai, tyrimo dalyviai ir klausimai

IFLA 2019–2020 m. kartu su suinteresuotomis šalimis vykdė tyrimus, padedančius atskleisti bibliotekų indėlį į žmogaus teisių įgyvendinimą. Sekdama jų pavyzdžiu Lietuvos bibliotekininkų draugija (LBD) 2021 m. inicijavo tyrimą „Lietuvos viešosios bibliotekos – žmogaus teisių įgyvendinimui“. Siekta nustatyti, kaip Lietuvos viešosios bibliotekos padeda įgyvendinti žmogaus teises, bibliotekų pasiekimus šioje srityje ir galimybes bibliotekoms siekti didesnių šios srities tikslų. Tyrimo klausimyną sudarė, gautus rezultatus apibendrino ir LBD tarybai pateikė šio straipsnio autorė.

Tyrimas atliktas anketinės apklausos metodu, nuoroda į klausimyną pateikta internetu. Sudarytą pusiau struktūruotą tyrimo klausimyną LBD taryba patvirtino 2021 m. balandžio mėnesį. Jį sudaro 14 klausimų, suskirstytų į 6 blokus:

- I. Teisė gauti informaciją (6 klausimai)
- II. Teisė į švietimą ir mokymą(si) (3 klausimai)
- III. Lygių teisių visiems visuomenės nariams sudarymas. Nediskriminavimas (1 klausimas)
- IV. Teisė dalyvauti bendruomenės kultūriniame gyvenime (2 klausimai)
- V. Teisė į sveikatą (1 klausimas)
- VI. Žmogaus teisių suvokimo didinimas (1 klausimas)

Pateiktame kiekvieno klausimo atsakymų variantų meniu tyrimo dalyviai galėjo žymėti visus jiems tinkamus atsakymų variantus; buvo sudarytos dvi papildomos galimybės: a) pasirinkti atsakymo variantą „kita“ ir b) pateikti savo pavyzdžių. Tyrimo dalyvių buvo paprašyta įvardyti tik reikšmingiausias, didelį poveikį turėjusius veiklos užtikrinant žmogaus teises pavyzdžius.

Tyrimas atliktas 2021 m. gegužės mėnesį. Dalyvavo 105 viešosios bibliotekos ir jų filialai (8,6 proc. šalies viešųjų bibliotekų). Gauti rezultatai apibendrinti tų pačių metų birželio mėnesį ir pateikiami apskaičiuojant gautų atsakymų procentinę išraišką nuo bendro tyrimo dalyvių skaičiaus. Atsakymai anoniminiai.

Tyrimo metu gauti duomenys šiame straipsnyje papildomi ir iliustruojami straipsnio autorės dar vieno, 2020 m. kovo 23–31 d. atlikto, empirinio tyrimo rezultatais (t. y. viešųjų bibliotekų gerosios praktikos pavyzdžiais, esant šalyje paskelbtam karantinui)⁶⁴.

3.2. Empirinio tyrimo rezultatai

Biblioteka visiems. Lietuvos viešosios bibliotekos teikia paslaugas visiems besikreipiantiems žmonėms ir lankytojams. Į šalies viešųjų bibliotekų akiratį patenka ir asmenys, dėl įvairių priežasčių negalintys savarankiškai naudotis bibliotekų paslaugomis ir patiriantys fizinę, socialinę, informacinę ir technologinę atskirtį (negalią turintys žmonės – 92,4 proc.; besigydantys ligoninėse ir gyvenantys slaugos namuose asmenys – 31,4 proc.; laisvės suvaržymų turintys asmenys – 14,3 proc.). Pastaruoju metu visuomenėje pastebimai didėja poreikis pritaikyti informacijos ir bibliotekų paslaugas skaitymo sutrikimų ir sunku-

⁶⁴ Apie šį tyrimą plačiau žr. Januševičienė, R. Lietuvos viešosios bibliotekos pirmosiomis karantino savaitėmis, p. 13–15.

mų (autizmo spektro sutrikimai, disleksija) turintiems žmonėms. Lietuvos viešosiose bibliotekose nuo 2020 m. taikomi infrastruktūriniai sprendimai, ugdomos darbuotojų kompetencijos, kuriamos naujos paslaugos autizmo spektro ir kitų komunikacijos, kalbos, elgesio sutrikimų turintiems žmonėms⁶⁵.

Patikimumas ir socialinė atsakomybė. Per karantiną užsidarius beveik visoms įstaigoms, itin išryškėjo dalies visuomenės technologinė atskirtis. Namuose neturintys kompiuterio senjorai patyrė dvigubą atskirtį – dėl įprasto pasaulio užsidarymo per karantiną ir dėl negalėjimo naudotis virtualiomis paslaugomis. Lietuvos viešosios bibliotekos ne tik itin operatyviai ir lanksčiai prisitaikė dirbti naujomis sąlygomis, bet ir mokė gyvenimo naujoje realybėje įgūdžių savo vartotojus. Bibliotekos skelbė (internetu svetainėse, telefonu, informaciniais plakatais bibliotekų pastatų languose ir kt.) oficialių šaltinių (Sveikatos apsaugos ministerijos, savivaldybių) pateikiamą aktualią informaciją, teikė kitą informaciją pagal vartotojų užklausas ir poreikius.

Viešosios bibliotekos yra patikimos institucijos, saugančios vartotojų, autorių, leidėjų, kitų suinteresuotų grupių ir darbuotojų asmens duomenis. 2018 m. Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu buvo patvirtintos Asmens duomenų tvarkymo bibliotekoje pavyzdinės taisyklės⁶⁶. Lietuvos Respublikos Vyriausybei 2021 m. rugpjūčio mėn. paskelbus apie planuojamas nuo rugsėjo 13 d. įvesti naujas pandemijos valdymo priemones (didelė svarba ir reikšmė teikiama galimybių pasui), kilo dalies visuomenės nepasitenkinimas. Socialiai jautrioms visuomenės grupėms, ypač naujosiomis technologijomis nesinaudojantiems senjorams, iškilo (kyla) nepatogumų, norint įsigyti šį dokumentą. Pagalbą šiai visuomenės kategorijai operatyviai – jau rugpjūčio pradžioje – pasiūlė ir viešosios bibliotekos: jose vartotojai gali elektronine ar spausdintine forma nemokamai įsigyti galimybių pasą⁶⁷.

Viešosios bibliotekos kūrė naujų formų renginius, plačiau naudojo socialinių tinklų teikiamas galimybes, įvairiais būdais (biblioterapijos užsiėmimai, virtualūs skaitytojų klubai, kūrybinis rašymas) padėjo vartotojams kovoti su dėl pandemijos patiriamu nerimu ir nežinia. Iki karantino literatūrą kūrė, tinklaraščiuose rašė daugiau kaip 230 tūkst. vyresnių nei 15 metų Lietuvos gyventojų. 2020 m., palyginti su 2017 m. duomenimis, tinklaraščių buvo rašoma 3 proc. daugiau, grožinės ir negrožinės literatūros kuriama 2 proc.⁶⁸ daugiau. Viešųjų bibliotekų kūrybinio rašymo dirbtuvėse dalyvavę vartotojai, gyvenantys tiek Lietuvos teritorijoje, tiek užsienyje, pripažino, kad šis užsiėmimas padėjo jiems išlieti susikaupusį nerimą, pasijusti bibliotekos bendruomenės dalimi.

Karantinas aiškiai atskleidė knygų ir skaitymo poreikį. Net griežčiausių ribojimų sąlygomis Lietuvos viešosios bibliotekos rado būdų pagelbėti skaitytojams. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto savivaldybės centrinėje bibliotekoje knygos buvo skaitomos telefonu⁶⁹. Verta atskirai paminėti savanorius knygnešius – tai skatinanti visuomenės socialinę atsakomybę veikla.

Laisvė gauti informaciją. Ji Lietuvos viešosiose bibliotekose labiausiai suvokiama kaip nemokamos informacijos prieigos sudarymas (94,3 proc.), nemokamas skaitmeninių įrankių ir priemonių suteikimas (69,5 proc.), elektroninių išteklių kaupimas ir sklaida. Pažymėtinas ir bibliotekų darbuotojų indėlis kuriant įvairių turinį vartotojams, teikiant nuotoline paslaugas, informuojant ir konsultuojant vartotojus, mokant juos kompiuterinio raštingumo. Tyrimų duomenys rodo, kad skaitmeninių įgūdžių labiausiai sto-

⁶⁵ Lietuvos viešosios bibliotekos nuo šiol pritaikytos autizmo spektro sutrikimų turintiems lankytojams. *Lietuvos Respublikos kultūros ministerija*, 2020.11.18. Prieiga per internetą: <https://lrkm.lrv.lt/lt/naujienos/lietuvos-viesosios-bibliotekos-nuo-siol-pritaikytos-turintiems-autizmo-spektro-sutrikimu-lankytojams>. Žiūrėta 2021-05-05.

⁶⁶ *Dėl asmens duomenų tvarkymo bibliotekoje pavyzdinių taisyklių patvirtinimo* / Patvirtinta LR kultūros ministro 2018 m. gruodžio 4 d. įsakymu Nr. ĮV-937. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7d8c6d01f80511e895b0d54d3db20123?positionInSearchResults=49&searchModelUUID=a4880fda-18bf-4c22-911b-3ed901532a73>. Žiūrėta 2021-08-17.

⁶⁷ Bibliotekos padės išsiimti Galimybių pasą. *Atspindžiai*, 2021.08.09. Prieiga per internetą: <https://www.atspindziai.lt/bibliotekos-pades-issiimti-galimybiu-pasa>. Žiūrėta 2021-08-30.

⁶⁸ Plačiau žr. Kūrybinio-terapinio rašymo dirbtuvės grįžta į Jonavą. *Jonavos rajono savivaldybės viešoji biblioteka*, 2020.11.03. Prieiga per internetą: <https://jonbiblioteka.lt/kurybinio-terapinio-rasymo-dirbtuves-jonavoje-grizta->. Žiūrėta 2021-05-06.

⁶⁹ Nauja nuotolinė paslauga senjorams: knygų skaitymas telefonu. *Vilniaus miesto savivaldybės centrinė biblioteka*, 2020.04.14. Prieiga per internetą: <https://www.vcb.lt/nauja-nuotoline-paslauga-seniorams-knygu-skaitymas-telefonu/>. Žiūrėta 2021-05-06.

koja kaimiškujų rajonų gyventojai, ypač senjorai. Gerinti situaciją Lietuvos viešosios bibliotekos siekia kartu su iniciatyva „Prisijungusi Lietuva: efektyvi, saugi ir atsakinga Lietuvos skaitmeninė bendruomenė“. Šiuo projektu siekiama padėti gyventojams efektyviai, saugiai, atsakingai naudotis internetu ir skaitmeninėmis technologijomis. Gyventojų skaitmeniniam raštingumui gerinti pasitelkiama bibliotekos viešosios interneto prieigos taškų infrastruktūra ir žmogiškieji ištekliai (į iniciatyvą įsitraukė 1200 bibliotekininkų). Kai kurios bibliotekos per pastaruosius dvejus metus mokė kompiuterinio raštingumo daugiau kaip 1000 gyventojų⁷⁰. Įgijusiems pradinį įgūdžių vartotojams bibliotekos kuria mokomuosius filmukus: kaip užsisakyti knygas naudojantis bibliotekos elektroninių katalogu; kaip naudotis elektroninėmis paslaugomis.

Kokybiška informacija iš patikimų šaltinių. Patikimais šaltiniais bendruomenei informuoti, bendruomeniškumui, socialinei ir kultūrinei įtraukčiai didinti bibliotekos įvardija oficialios informacijos šaltinius, valstybės institucijų tinklalapiuose skelbiamą informaciją, bibliotekos prenumeruojamas duomenų bazes, viešosios informacijos rengėjų teikiamas žinias. Lietuvos viešosios bibliotekos taip pat pačios kuria, skaitmenina, teikia viešajai prieigai kraštotyrinę informaciją.

Per pandemiją itin išaugo (socialiniuose tinklalapiuose ypač padaugėjęs melagingų žinių) informacijos turinio ir patikimumo svarba. Lietuvos viešosios bibliotekos prisidėjo prie visuomenės medijų ir informacinio raštingumo didinimo:

- renginiais, akcijomis, mokymais (95 proc.);
- pagalba atliekant paiešką internete (94,3 proc.);
- pagalba atpažįstant netikras naujienas (per 57 proc.);
- paskaitomis, diskusijomis apie kibernetinį saugumą (53,3 proc.).

Šios veiklos orientuojamos į šiuo atžvilgiu labiausiai pažeidžiamas grupes – vaikus ir senjorus. Organizuojamos Saugesnio interneto savaitės, mokymai vyksta žaidimo forma, rodomi filmukai apie asmens duomenų apsaugą, internete pasitaikančius pavojus.

Teisė į švietimą. Lietuvos viešosios bibliotekos prisideda prie neformaliojo (76 proc.) ir formaliojo (38 proc.) švietimo. Jau 2015 m. duomenimis, ugdymo veikloje dalyvavo itin daug Lietuvos bibliotekų lankytojų – 75 proc. (ES vidurkis – 25 proc.). Lietuvos viešosiose bibliotekose vykdomos neformaliojo švietimo veiklos: mokymai gyventojams (78 proc.), edukacijos (80 proc.), būreliai, klubai (43,8 proc.). Bibliotekos bendradarbiauja su švietimo institucijomis, pedagogais, mokyklų bibliotekininkais, senjorų organizacijomis, rengia užsienio kalbų mokymus (įgyvendinant suaugusiųjų neformaliojo švietimo programas), stovyklas vaikams. Tarp neformaliojo švietimo veiklų rengiamos ir paskaitos žmogaus teisių temomis. Gyventojai taip pat mokomi verslumo, fotografijos, robotikos, dailės ir kitų sričių įgūdžių.

Prisidedamos prie formaliojo švietimo, bibliotekos nuolat bendradarbiauja su švietimo institucijomis (49,5 proc.). Tai vyksta įgyvendinant projektus (39 proc.) ar epizodiškai (47 proc.). Itin išryškėjo bibliotekų vaidmuo užtikrinant teisę į mokymąsi karantino laikotarpiu. Šalies mokykloms 2020 m. perėjus prie nuotolinio mokymo, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija ir Nacionalinė biblioteka reagavo į Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos kreipimąsi aprūpinti kompiuteriais mokinius ir mokytojus, siekiant užtikrinti galimybes mokytis(-s) nuotoliniu būdu. Per 3000 viešųjų bibliotekų tinklui skirtų stacionariųjų kompiuterių, kuriuos Nacionalinė biblioteka buvo įsigijusi pagal ES programą, pagal paslaugos sutartį buvo laikinai perduoti savivaldybėms⁷¹. Šis bibliotekų veiksmas yra reikšmingas ir prasmingas siekiant užtikrinti vaikų, augančių socialiai jautrioje aplinkoje, mažas pajamas gaunančiose šeimose, teisę mokytis, nes tai yra reali pagalba užtikrinant šią teisę.

Įtraukties didinimas. Lietuvos viešosios bibliotekos kuria ir teikia paslaugas šioms dėl įvairių priežasčių atskirtą patiriančioms gyventojų grupėms:

⁷⁰ *Prisijungusi Lietuva: efektyvi, saugi ir atsakinga Lietuvos skaitmeninė bendruomenė.* Prieiga per internetą: <https://www.prisijungusi.lt/apie-projekta>. Žiūrėta 2021-05-05.

⁷¹ Bibliotekos teikia pagalbą mokykloms: laikinai skolina naujus kompiuterius. *tv3.lt*, 2020.04.09. Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/bibliotekos-teikia-pagalba-mokykloms-laikina-skolina-naujus-kompiuterius-n1038332>. Žiūrėta 2021-05-11.

- senjorams (95 proc.);
- negalią turintiems asmenims (76,2 proc.);
- bedarbiams, darbo netekusiems asmenims (72,4 proc.);
- mažas pajamas gaunančioms šeimoms (65,7 proc.);
- tautinių mažumų atstovams (26,7 proc.);
- turintiems laisvės apribojimų asmenims (19 proc.);
- nedirbančiam ir nesimokančiam jaunimui (2,3 proc.).

Tyrimo metu pateikti viešųjų bibliotekų paslaugų pavyzdžiai:

- specialiųjų formatų leidiniai (25,7 proc.);
- erdvių pritaikymas, sensorinės erdvės (59 proc.);
- įrangos pritaikymas, daugiausia regos negalią turintiems žmonėms (40 proc.).

Atliekant tyrimą taip pat minėta knygnešystė (kai kuriose bibliotekose bendradarbiaujama su socialiniu taksi), pagalba imigrantų šeimų vaikams ir imigrantų šeimų konsultavimas (kaip naudotis valstybės e. sistemomis), gido kurtiesiems kūrimas, bendradarbiavimas su įkalinimo įstaigomis, dienos užimtumo centrais. Tačiau kai kurių bibliotekų patalpos tik iš dalies pritaikytos ar išvis nepritaikytos žmonėms, turintiems negalią; neteikiamos specialios paslaugos (negalią turintys ar senyvo amžiaus gyventojai gali naudotis tik tomis pačiomis paslaugomis kaip visi bibliotekos vartotojai).

Įtrauktis į kultūrinį gyvenimą. Bibliotekos savo kaupiamais informacijos ištekliais (66,7 proc.), renginiais ir programomis (87,6 proc.), vykdomomis kraštotyros veiklomis (80 proc.), kurdamos skaitmeninį turinį, užtikrindamos jo prieigą (47,6 proc.), kurdamos skaitmeninius archyvus ir jų prieigą (38 proc.) sudaro skaitytojams galimybę pažinti šalies ir pasaulio kultūros paveldą. Tarp bibliotekų kuriamų skaitmeninių produktų pavyzdžių paminėtina mobilioji programėlė „Literatūrinis Alytus“, virtualus žaidimas „Pažink Kauno rajoną“, virtualus žemėlapis „Molėtų rajono literatūriniai tiltai“, interneto svetainės („Vilnijos vartai“, „Raseinistika“ ir kt.).

31,4 proc. bibliotekų prisideda prie tautinių mažumų atstovų teisės dalyvauti kultūriniame gyvenime užtikrinimo. Ne visų bibliotekų veikloje teikta dėmesio tautinėms mažumoms skirtoms paslaugoms kurti – tai gali būti ir dėl demografinės aptarnaujamos bendruomenės sudėties („mūsų mieste beveik nėra tautinių mažumų atstovų“). Valstybės pasienio teritorijose veikiančios bibliotekos kaupia literatūrą lenkų, rusų kalbomis, bendrauja su lankytojais latvių kalba. Pažymėtina, kad per viešąsias bibliotekas labiau vyksta natūralūs tautinių mažumų integracijos procesai („rajone gyvena gausi romų bendruomenė. Jos atstovai dažnai bibliotekoje naudojami interneto prieiga“). Šiems integracijos procesams pagreitinti bibliotekose ir organizuojami proginiai renginiai tautinių mažumų kultūrai reikšmingiems įvykiams paminėti. Kai kurios bibliotekos – pavyzdžiui, Vilniaus miesto centrinė biblioteka – jau turi ilgametį darbo su tautinių mažumų atstovais įdirbį organizuojant dienos stovyklas, užimtumo programas tautinių mažumų vaikams. Kita vertus, aktyvūs imigrantai ar laikinai Lietuvoje apsistoję kitų tautų atstovai patys mielai suranda veiklų viešosiose bibliotekose ir per jas skleidžia savo šalies kalbą ir kultūrą („mūsų bibliotekoje prancūzų kalbos moko savanoris iš Belgijos“).

Teisė į sveikatą. 79 proc. viešųjų bibliotekų aktyviai prisideda prie teisės į sveikatą užtikrinimo. Jos kaupia, teikia ir populiarina informaciją sveikatos, sveikatinimo, ligų prevencijos temomis (74,3 proc.), propaguoja sveiką gyvenseną (53,3 proc.), skatina ir organizuoja sveikos gyvensenos, kūno kultūros užsiėmimus (39 proc.), kuria, teikia, populiarina paslaugas visuomenės psichikos sveikatai gerinti (38 proc.). Bibliotekos pateikia gerosios patirties pavyzdžių: bendradarbiavimas su Nacionaliniu visuomenės sveikatos centru, susitikimai su gydytojais, dietologais, vaistingųjų augalų specialistais; transliacijų apie sveiką mitybą ir sveiką gyvenseną kūrimas; mokymai naudotis valstybine sistema *esveikata.lt*; ėjimo su šiaurietiškomis lazdomis populiarinimas; mankštų gyventojams organizavimas kartu su sveikatos apsaugos srities specialistais; seminarai streso valdymo temomis.

Žmogaus teisių suvokimo didinimas visuomenėje. Siekdamas, kad visuomenė turėtų daugiau žmogaus teisių srities žinių, bibliotekos:

- renka, kaupia, skelbia informaciją šiomis temomis (54,3 proc.);
- rengia susitikimus, paskaitas (36,2 proc.);
- rengia įvairių turinį, didinančių visuomenės žinias apie žmogaus teises (33,3 proc.);
- rengia diskusijas (20 proc.).

Bibliotekose minima Europos diena, rengiami susitikimai su politikais, filosofais, vyksta pretendentų į valdžios institucijas debatai.

Išvados ir rekomendacijos

Pandemijos ir migracijos krizės neišvengiamai sukelia žmogaus teisių ir laisvių dilemas: siekiant išsaugoti gyvybes, įvedami judėjimo laisvės ir kiti ribojimai (sumažinantys galimybes gauti paslaugas, taip pat ir sveikatos apsaugos sistemas); viena vertus, gausiai atvykusiems migrantams dėl ribotų išteklių ir neefektyvios imigrantų politikos neužtikrinamos žmogaus teisės, kita vertus, dėl jų buvimo šalyje kyla gyventojų nepasitenkinimas ir konfliktai. Ankstesnė imigracijos politika neduoda pageidaujamo integracijos rezultatų tiek nūdienos Vakarų pasaulyje, tiek Lietuvoje. Naujų krizių sąlygomis būtina globaliai persvarstyti žmogaus teisių modelį, įvertinant Europos šalių galimybes ir pajėgumus priimti migrantus ir juos integruoti.

Pasaulio ir Lietuvos viešųjų bibliotekų patirtys pandemijos ir migracijos krizių laikotarpiu rodo, kad viešosios bibliotekos yra socialiai atsakingos, lanksčios, santykinai greitai ir efektyviai reaguojančios į pokyčius ir atliepančios bendruomenių poreikius institucijos. Kaip arčiausiai bendruomenių esančios kultūros įstaigos, Lietuvos viešosios bibliotekos iki šiol daug prisidėjo prie žmogaus teisių užtikrinimo ir gali būti ypač naudingos visuomenei konsoliduoti tiek artimiausioje, tiek tolimoje perspektyvoje: siekdamos didesnio visuomenės informuotumo, skleisdamos patikimą informaciją iš patikimų šaltinių, kviesdamos į konstruktyvią diskusiją, skatindamos išgryninti vertybes, pagarbą ir dialogą.

Prisidedant prie nūdienos krizių sukeltų problemų (užtikrinant žmogaus teisių įgyvendinimą) sprendimų šalyje, viešosioms bibliotekoms rekomenduojama: 1) ypač skirti dėmesį medijų ir informacinio raštingumo veikloms ir programoms; 2) sparčiau gerinti fizinę ir informacinę viešųjų bibliotekų infrastruktūrą, skirtą negalią turintiems žmonėms; 3) remiantis pasaulio viešųjų bibliotekų patirtimi, plėsti (tiek į gylį, tiek į plotį) viešųjų bibliotekų dalyvavimą migrantų socialinės integracijos programose; 4) rengti bendruomenės ir potencialių vartotojų poreikių tyrimus.

Literatūra ir šaltiniai

ALA (American Library Association): *COVID-19 Recovery: Making Connections during Crisis and Plothing the Path to Reopening*. Prieiga per internetą: <https://www.ala.org/tools/covid-19-recovery>. Žiūrėta 2021-08-23.

ALA (American Library Association): *Releases Recommendations for Improved Public Library Services to New Americans*. Prieiga per internetą: <https://www.ala.org/news/press-releases/2019/07/ala-releases-recommendations-improved-public-library-services-new-americans>. Žiūrėta 2021-08-23.

Alytaus Jurgio Kunčino viešosios bibliotekos lankytojų nuomonės tyrimas apie mokslines paslaugas karantino metu / Parengė Indrė Lukoševičienė. Prieiga per internetą: http://www.alytus.mvb.lt/images/pdf/apklauso/2020nuotolines_paslaugos.pdf. Žiūrėta 2021-09-07.

Bibliotekos padės išsiimti Galimybių pasą. *Atspindžiai*, 2021.08.09. Prieiga per internetą: <https://www.atspindžiai.lt/bibliotekos-pades-issiiimti-galimybiu-pasa>. Žiūrėta 2021-08-30.

Bibliotekos teikia pagalbą mokykloms: laikinai skolina naujus kompiuterius. *tv3.lt*, 2020.04.09. Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/bibliotekos-teikia-pagalba-mokykloms-laikina-skolina-naujus-kompiuterius-n1038332>. Žiūrėta 2021-05-11.

Bibliotekų plėtros strateginės kryptys 2016–2022 metams / Patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2016 m. balandžio 29 d. įsakymu Nr. ĮV-344. Prieiga per internetą: <https://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/Biblioteku%20pletros%20kryptys.pdf>. Žiūrėta 2021-08-27.

Bendroji 2020 metų bibliotekų ataskaita. *Bibliotekų statistiniai duomenys*. Prieiga per internetą: <https://www.lnb.lt/informacijos-mokslu-specialistams/lietuvas-biblioteku-statistika/biblioteku-statistiniai-duomenys>. Žiūrėta 2021-05-09.

- Bortkevičiūtė, Rasa; Kalkytė, Patricija; Kuokštis, Vytautas; Nakrošis, Vitalis; Patkauskaitė-Tiuchtienė, Inga; Vilpišauskas, Ramūnas. *Nuo greitų pergalių prie skaudžių pralaimėjimų: Lietuvos viešosios politikos atsakas į COVID-19 pandemiją ir šios krizės valdymas 2020 m.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2021.
- Bružaitė, Toma. Migracija yra neišvengiama: pokalbis su dr. Egle Verseckaitė-Grzeskowiak. *Bernardinai.lt*, 2021.07.26. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/migracija-yra-neisvengiama-pokalbis-su-dr-egle-verseckaitė-grzeskowiak/>. Žiūrėta 2021-09-10.
- Choquet, Sabine. Models of Integration in Europe. *European Issue*, No. 449, 30th October 2017, p. 1–8. Prieiga per internetą: <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0449-models-of-integration-in-europe>. Žiūrėta 2021-08-27.
- COVID-19 and the Global Library Field: Statement by the IFLA President and Secretary General, 23 March 2020.* Prieiga per internetą: <https://www.ifla.org/covid-19-and-libraries>. Žiūrėta 2021-08-23.
- COVID-19 and Human Rights: We are all in this together.* United Nations, April 2020. Prieiga per internetą per internetą: https://www.un.org/victimsofterrorism/sites/www.un.org.victimsofterrorism/files/un_-_human_rights_and_covid_april_2020.pdf. Žiūrėta 2021-09-15.
- Daugiakultūrio dialogo biblioteka: darbo su migrantais gairės / sudarytojos E. Dikavičienė, B. Dženkaitienė, D. Ivanovienė, E. Puskunigytė, A. Vaškevičienė, R. Zenevskienė.* Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2018. Prieiga per internetą: http://eia.libis.lt/show.php?item=daugiakulturinio_dia. Žiūrėta 2021-09-30.
- Dėl asmens duomenų tvarkymo bibliotekoje pavyzdinių taisyklių patvirtinimo / Patvirtinta LR kultūros ministro 2018 m. gruodžio 4 d. įsakymu Nr. ĮV-937.* Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7d8c6d01f80511e895b0d54d3db20123?positionInSearchResults=49&searchModelUUID=a4880fda-18bf-4c22-911b-3ed901532a73>. Žiūrėta 2021-08-17.
- EBLIDA&COVID-19: A European Library Agenda for the Post-Covid 19 Age Work in Progress.* Prieiga per internetą: <http://www.eblida.org/publications/eblida-and-covid-19.html>. Žiūrėta 2021-08-27.
- Frėjutė-Rakauskienė, Monika. Reali ar surašyta?: „pabėgėlių krizės“ vaizdavimas Lietuvos spaudos diskurse 2015–2017 metais. *Informacijos mokslai*, 2020, t. 88, p. 29–45. DOI: <https://doi.org/10.15388/Im.2020.88.30>
- Genys, Dainius; Imbrasaitė, Jūratė. Pilietinės saviraiškos ir valstybinio paternalizmo konfigūracijos COVID-19 pandemijos laikotarpiu. *Darbai ir dienos*, 2021, t. 75, p. 113–126. DOI: <https://doi.org/10.7220/2335-8769.75.7>
- Glosienė, Audronė; Petuchovaitė, Ramunė; Racevičiūtė, Rasa. *Viešoji biblioteka: tradicija ir modernumas.* Vilnius: Žara, 1998.
- Glosienė, Audronė. *Kūrybiškumas ir socialinis kapitalas žinių visuomenėje: idėjų žemėlapis.* Vilniaus universiteto leidykla, 2010.
- Grossman, Siuzane; Agosto, Denise E.; Winston, Marc; Epstein, Rabbi Nancy E.; Cannuscio, Carolyn C.; Martinez-Donate, Ana; Klassen, Ann C. How Public Libraries Help Immigrants Adjust to Life in a New Country: A Review of the Literature. *Health Promotion Practice*, First Published March 31, 2021. DOI: <https://doi.org/10.1177/15248399211001064>
- IFLA/UNESCO Multicultural Library Manifesto: The Multicultural Library – A Gateway to a Cultural Diverse Society in Dialogue. *International Federation of Library Associations and Institutions (IFLANET)*, 2006. Prieiga per internetą: <http://archive.ifla.org/VII/s32/pub/MulticulturalLibraryManifesto.pdf>. Žiūrėta 2021-08-27.
- IFLA/UNESCO Public Library Manifesto 1994.* Prieiga per internetą: <https://www.ifla.org/node/91700>. Žiūrėta 2021-09-22.
- Ilkevičiūtė, Justina. Lietuvos ambasadorius ES: kaip pavyko sustabdyti Irako skrydžius ir kodėl Briuselis nefinansuoja sienos statybos. *LRT.lt*, 2021.08.23. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1472240/lietuvos-ambasadorius-es-kaip-pavyko-sustabdyti-irako-skrydžius-ir-kodel-briuselis-nefinansuoja-sienos-statybos>. Žiūrėta 2021-08-23.
- Jačauskas, Ignas. Lietuvių kalbos pamokų rudenį sulauks per 160 migrantų vaikų, jų skaičius gali didėti. *LRT.lt*, 2021.08.29. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1479339/lietuviu-kalbos-pamoku-rudeni-sulauks-per-160-migrantu-vaiku-ju-skaicius-gali-dideti>. Žiūrėta 2020-08-30.

- Januševičienė, Rasa. Lietuvos viešosios bibliotekos pirmosiomis karantino savaitėmis. *Tarp knygu*, 2020, balandis, p. 13–15.
- Jaruševičiūtė, Gailė. Navickienė: gavę prieglobsčio statusą, afganistaniečiai galės pasirinkti, ar likti Lietuvoje, ar ieškoti naujų galimybių. *LRT.lt*, 2021.08.26. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1476128/navickiene-gave-prieglobscio-statusa-afganistanieciai-gales-pasirinkti-ar-likti-lietuvoje-ar-ieskoti-nauju-galimybiu>. Žiūrėta 2021-09-10.
- Juchnevič, Laura. *Bibliotekų vaidmenų kaita tinklaveikos visuomenėje: Lietuvos atvejis*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija (08 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016. Prieiga per internetą: http://www.kf.vu.lt/dokumentai/Mokslas/L._Juchnevic_disertacija_2015-12-14.pdf. Žiūrėta 2021-05-06.
- Kultūros ministras S. Kairys: artėjantis naujas kultūros sezonas taps laisvesnis ir intensyvesnis. *Lietuvos Respublikos kultūros ministerija*, 2021.08.17. Prieiga per internetą: lrm.lrv.lt/lt/naujienos/kulturos-ministras-s-kairys-artejantis-naujas-kulturos-sezonas-taps-laisvesnis-ir-intensyvesnis. Žiūrėta 2021-08-23.
- Kūrybinio-terapinio rašymo dirbtuvės grįžta į Jonavą. *Jonavos rajono savivaldybės viešoji biblioteka*, 2020.11.03. Prieiga per internetą: <https://jonbiblioteka.lt/kurybinio-terapinio-rasymo-dirbtuves-jonavoje-grizta->. Žiūrėta 2021-05-06.
- Labanauskas, Liutauras. Rasistiniai išpuoliai, neapykantos nusikaltimai ir incidentai prieš imigrantus Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2020, t. 31, Nr. 4, p. 283–290. DOI: <https://doi.org/10.6001/fil-soc.v31i4.4344>
- Lahayne, Holger. Laisvė be epitetų: Friedrichas Hayekas ir kelias iš pandemijos vergovės. *Naujasis Židinys-Aidai*, 2021, Nr. 6, p. 13–18. Taip pat prieiga per internetą: <https://nzidiny.lt/holger-lahayne-laisve-be-epitetu-friedrichas-hayekas-ir-kelias-is-pandemijos-vergoves-nz-a-nr-6/>
- Lahayne, Holger. Žmogaus teisių infliacija. *Bernardinai.lt*, 2020.09.28. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/zmogaus-teisiu-infliacija/>. Žiūrėta 2021-08-21.
- Library Services for Immigrants: A Report of Current Practices*. U.S. Citizenship and Immigration Services: Institute of Museum and Library Services. Prieiga per internetą: <https://www.uscis.gov/sites/default/files/document/guides/G-1112.pdf>. Žiūrėta 2021-08-23.
- Lietuvos viešosios bibliotekos aktyviai prisideda įgyvendinant Žmogaus teises: tyrimo ataskaita* / Parengė Rasa Januševičienė. Lietuvos bibliotekininkų draugija, 2021 m. 5 p. [Rankraštis].
- Lietuvos viešosios bibliotekos nuo šiol pritaikytos autizmo spektro sutrikimų turintiems lankytojams. *Lietuvos Respublikos kultūros ministerija*, 2020.11.18. Prieiga per internetą: <https://lrm.lrv.lt/lt/naujienos/lietuvo-viesosios-bibliotekos-nuo-siol-pritaikytos-turintiems-autizmo-spektro-sutrikimu-lankytojams>. Žiūrėta 2021-05-05.
- Masevičienė, Alma. Daugiakultūrinė kompetencija. In: *Daugiakultūriškumas: inovatoriai ir ugdytojai bibliotekose: mokomasis paketas bibliotekoms / Erasmus+*. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/693ac91a-037e-4d0a-aa8a-4d5ac18b3abd/O3_Educational%20materials_LIT.pdf. Žiūrėta 2021-09-24.
- Mažeikis, Gintautas. Beveidžiai pabėgėliai ir hibridinis karas. *LRT.lt*, 2021.07.08. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1446484/gintautas-mazeikis-beveidziai-pabegeliai-ir-hibridinis-karas>. Žiūrėta 2021-08-29.
- Mažeikis, Gintautas. Įniršis ir beveidiškumas: migrantų krizė. *LRT.lt*, 2021.07.29. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1458802/gintautas-mazeikis-inirsis-ir-beveidiskumas-migrantu-krize>. Žiūrėta 2021-08-29.
- Musnickas, Raigardas. „ES turi sukrusti ir suprasti“ – krizės akivaizdoje Linkevičius palaiko griežtesnę migracijos politiką. *LRT.lt*, 2021.08.24. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasulyje/6/1475213/es-turi-sukrusti-ir-suprasti-krizes-akivaizdoje-linkevicius-palaiko-grieztesne-migracijos-politika>. Žiūrėta 2021-08-24.
- Nauja nuotolinė paslauga senjorams: knygų skaitymas telefonu. *Vilniaus miesto savivaldybės centrinė biblioteka*, 2020.04.14. Prieiga per internetą: <https://www.vcb.lt/nauja-nuotoline-paslauga-senjorams-knygu-skaitymas-telefonu/>. Žiūrėta 2021-05-06.

- Naujausias tyrimas rodo – viešosios bibliotekos gerina lankytojų gyvenimo kokybę.* LNB.lt, 2020.01.30. Prieiga per internetą: <https://www.lnb.lt/naujienos/5059-naujausias-tyrimas-rodo-viesosios-bibliotekos-gerina-lankytoju-gyvenimo-kokybe>. Žiūrėta 2021-05-05.
- Neteisėtos migracijos stebėseną. *Lietuvos statistikos departamentas*. Prieiga per internetą: <https://ls-osp-sdg.maps.arcgis.com/apps/dashboards/9b0a008b1fff41a88c5efcc61a876be2>. Žiūrėta 2021-08-23.
- Norkus, Zenonas. Ar galime gyventi geriau? Velfarizmas ir jo alternatyvos. *Politologija*, 2004, t. 4, Nr. 36, p. 3–39. Taip pat prieiga per internetą: https://www.fsf.vu.lt/users/zennor/pub/Velfarizmas_ir_jo_alternatyvos.pdf. Žiūrėta 2021-08-23.
- Pabėgėlių integracija Lietuvoje: dalyvavimas ir įgalinimas: integracijos Lietuvoje suvokimas pagal amžiaus, lyties ir įvairovės aspektais grindžiamą dalyvaujimąjį metodą: 2013 m. spalio-lapkričio mėn.* Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių reikalų komisaro biuras, 2014 m. rugsėjo mėn. Prieiga per internetą: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=58a486ef1>. Žiūrėta 2021-09-30.
- Pankūnas, Gytis. Vyriausybė nutarė: Lietuva priims ir apgyvendins iki 200 Afganistano piliečių. *LRT.lt*, 2021.08.25. Prieiga per internetą: [lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1475626/vyriausybe-nutare-lietuva-priims-ir-apgyvendins-iki-200-afganistano-pilieciu](https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1475626/vyriausybe-nutare-lietuva-priims-ir-apgyvendins-iki-200-afganistano-pilieciu). Žiūrėta 2021-08-25.
- Patvirtintos naujos pandemijos valdymo priemonės. *Korona stop*, 2021.08.11. Prieiga per internetą: <https://koronastop.lrv.lt/lt/naujienos/patvirtintos-naujos-pandemijos-valdymo-priemones>. Žiūrėta 2021-08-23.
- Pazintis su novatoriška Suomijos bibliotekų patirtimi imigrantų ir pabėgėlių srityse.* Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2018.04.09. Prieiga per internetą: [lnb.lt/naujienos/3034-pazintis-su-novatoriška-suomijos-biblioteku-patirtimi-imigrantu-ir-pabegeliu-srityse](https://www.lnb.lt/naujienos/3034-pazintis-su-novatoriška-suomijos-biblioteku-patirtimi-imigrantu-ir-pabegeliu-srityse). Žiūrėta 2021-08-21.
- Petuchovaitė, Ramunė. *Viešųjų bibliotekų paslaugų bendruomenei plėtra: sėkmingos praktikos Lietuvoje ir tarptautinių veiksnių studija.* Vilniaus universiteto leidykla, 2004.
- Pilkūnė, Dalia. Dėl suintensyvėjusių nelegalios migracijos srautų paskelbta valstybės lygio ekstremali situacija. *Delfi, BNS*, 2021.07.02. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/del-suintensyvejusiu-nelegalios-migracijos-srautu-paskelbta-valstybes-lygio-ekstremali-situacija.d?id=87621349>. Žiūrėta 2021-09-10.
- Prisijungusi Lietuva: efektyvi, saugi ir atsakinga Lietuvos skaitmeninė bendruomenė.* Prieiga per internetą: <https://www.prisijungusi.lt/apie-projekta>. Žiūrėta 2021-05-05.
- Sultanova, Leila; Milto, Liudmila; Zheludenko, Maryna. *The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Development of Higher Education.* *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2021, t. 46, p. 132–147. DOI: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.46.2021.9>
- Šakalienė, Dovilė. Kas valdo Europą: žmonių kontrabandininkai ar įstatymai? *LRT.lt*, 2021.09.20. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1499817/dovile-sakaliene-kas-valdo-europa-zmoniu-kontrabandininkai-ar-istatymai>. Žiūrėta 2021-09-21.
- Telešienė, Audronė; Balžeikienė, Aistė; Budžytė, Agnė; Zolubienė, Eimantė. COVID-19 rizikos suvokimas ir socialiniai daugikliai Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2021, t. 32, Nr. 2, p. 95–104. DOI: <https://doi.org/10.6001/fil-soc.v32i2.4409>
- Tarpkultūrinis ir informacinis migrantų švietimas – personalo kompetencijų ugdymas.* Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. Prieiga per internetą: [lnb.lt/apie-biblioteka/veiklos-sritys/programos-ir-projektai/kvalifikacijos-kelimas-mokymai/tarpkultūrinis-ir-informacinis-migrantu-svietimas-personalo-kompetenciju-ugdymas](https://www.lnb.lt/apie-biblioteka/veiklos-sritys/programos-ir-projektai/kvalifikacijos-kelimas-mokymai/tarpkultūrinis-ir-informacinis-migrantu-svietimas-personalo-kompetenciju-ugdymas). Žiūrėta 2021-09-07.
- Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija.* Prieiga per internetą: [urm.lt/uploads/default/documents/uzienio_politika/zmogaus_teises/Visuotine_zmogaus_teisiu_deklaracija.pdf](https://www.urm.lt/uploads/default/documents/uzienio_politika/zmogaus_teises/Visuotine_zmogaus_teisiu_deklaracija.pdf). Žiūrėta 2021-08-26.
- Žibas, Karolis; Platačiūtė, Vita. Migrantų integracija ir migracijos tinklai Lietuvoje: nuo teorinių veiksnių iki empirinių duomenų. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2014, Nr. 2 (18), p. 7–22. DOI: <https://hdl.handle.net/20.500.12259/32487>
- Žiliukaitė, Rūta; Poviliūnas, Arūnas; Savicka, Aida. *Lietuvos visuomenės vertybių kaita per dvidešimt nepriklausomybės metų.* Vilniaus universitetas, 2016.
- Žmogaus teisės Lietuvoje 2018–2019: apžvalga / redakcinė grupė: G. Jurevičiūtė, M. Adutavičiūtė, U. Grigaitė, E. Leonaitė, D. Pūras. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2020.